

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

15-4

april
2006

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357

Jaargang 15, nummer 4, april 2006

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofdredacteur mw. M.L. Boerjan

Redactie O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel, mw A. Schoots en T. Thissen.

Vaste medewerkers mw. N. de Jong, A. Neve, H. Oude Essink, H. Peters en K. Zoet.

Redactiesecretaris mw. M.J.E.M. Canters

Postbus 90, 6720 AB Bennekom Telefoon 0317 422422

Telefax 0317 424180, e-mail redactie@vbbn.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg, telefoon 013-58 36 350

Bankrelatie RABO-bank Tilburg, rekeningnummer

18.52.12.077, (niet voor contributie VBBN) ten name van

'Bijen'.

VBBN Betaling contributie 2006 Postbankrekening: 84 68 01

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (de juli- en augustusnummers worden gecombineerd). Oplage 7.300

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

€ 10, per 20 woorden, elk extra woord € 0,25

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren. Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via E-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (niet digitaal). Subverenigingen die een cursus organiseren wordt verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Voorplaat, tuinboon, Arjen Neve

Draaibare ramen	Pia Aumeier en Gerhard Liebig	91
Uit de imkergemeenschap		
Biologisch-dynamisch imkeren	Ton Thissen	94
Plant en bij		
Drachtplant belicht; longkruid	Hennie Oude Essink	98
Uit de imkergemeenschap		
Van imker tot imker	Ko Zoet	100
Imkerervaringen	Dick van Leeuwen	102
Tips voor april-mei	Marleen Boerjan	103
Bijgezondheid		
Onderzoek naar wintersterfte	Sjef van der Steen	104
Actieve inbreng gevraagd	Sjef van der Steen	107
Uit de imkergemeenschap		
Overlarven		108
Bijenschans Corversbos	Henk Rempe	110
Rommel- en ruilmarkt in Twente	Roelof Waaijer	111
De lezer schrijft		
Oost-Indische kers	Bernhard Liesandt	111
Kapuzinerkresse	Peter Elshout	111
Uit de imkergemeenschap		
Buitensnippers	Astrid Schoots	113
Organisaties		
NVB Fusie een feit		114
ABTB Bij gepraat (47)		115
Familieberichten		116
Kalender		117
Vraag en aanbod		118
Foto van de maand		120

Met blijdschap geven de bond van bijenhouders van de ZLTO, de LLTB en de VBBN kennis van de geboorte op 1 april 2006 van de

Nederlandse Bijenhouders Vereniging

Zie pagina 114 van dit nummer

Van de redactie

Deze maand extra aandacht voor de dar. In het BD-drieluikje enkele opmerkingen uit een pleidooi voor een andere kijk op de dar: deze is voor de bijen -uitgaande van de energie die het bijenvolk in hun ontwikkeling steekt- blijkbaar belangrijker dan wij vaak denken.

Verder veel bijenlatijn. Draaibare ramen, oxaalsublimator, autochtoon groen, Betuws bijenparadijs en overlarf-dagen, maar ook eierleggende werksters, dode volken en wintersterfteonderzoek: zo maar een dwarsdoorsnede van een wonderlijke wereld.

Het is voorbij half maart als ik dit schrijf, de reinigingsvluchten hebben nog nauwelijks plaatsgevonden. Zal het dit jaar worden: "Aprilleke zoet geeft nog wel eens een witte hoed" of "April maakt de bloem en mei bekommt de roem"?

Laten we op het laatste hopen.

Astrid Schoots

De kast met draaibare ramen – die zaak is nog niet rond

Pia Aumeier en Gerhard Liebig

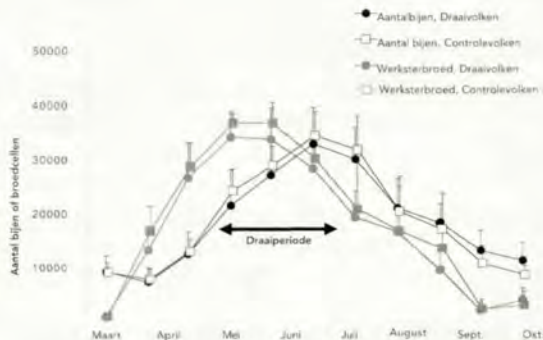
Sinds 2003 zorgt een kast met draaibare ramen uit Hongarije voor opzien. Door dagelijks draaien zou de kast de varroamijt beletten zich te vermeerderen; bovendien zou het zwermen verhinderd worden. Omdat er grote belangstelling is van de imkerij hebben wetenschappers uit Stuttgart, Hohenheim en Bochum de draaimethode nauwkeurig onderzocht – met deels ontvullende resultaten.

De kast met draaibare ramen werd gepresenteerd op Apimondia in Slovenië en in 2004 ook op de dag voor de beroepsimker in Donaueschingen. Als een allround wapen zou het de twee grootste problemen van de imkers oplossen. Voor zo'n €495,- per set draaibare ramen 'voorkomt de kast van de toekomst het zwermen' en 'stopt de groei van het aantal varroamijten'. Bovendien 'neemt de honingproductie 30-40% toe' en wordt 'het werk van de imker tot één uur per jaar per volk teruggebracht' (aldus www.anivet.hu en productinformatie in Duitse bijenbladen). De broedruimte van de kast met draaibare ramen bestaat uit ronde ramen en kan met behulp van een dure constructie automatisch gekeerd worden onder de niet draaibare honingkamer. Door dagelijks een keer 180° te draaien gedurende het gehele broedseizoen zullen de beloofde resultaten bereikt worden. In een gemeenschappelijk project van de Arbeitsgemeinschaft Verhaltensbiologie und Didaktik van de Ruhr Universiteit Bochum en de Landesanstalt für Bienenkunde van de universiteit Hohenheim werd gedurende twee jaar de werking onderzocht van het draaien van broedcellen op het zwermen (inclusief de ontwikkeling van het volk en de honingopbrengst) alsmede op de reproductie respectievelijk besmettingsgraad door de mijt *Varroa destructor*. We gebruikten drie opstellingen: In 2004 zetten we bij zes volken elke week de broedbak ondersteboven (en vergeleken die met zes controle volken), in 2005 draaiden we bij acht volken dagelijks bepaalde ramen, terwijl andere ramen in dezelfde volken onbeweeglijk op hun plaats bleven en een derde groep werd eenmaal per dag hevig geschud.

En tenslotte was er een originele kast met ronde draaibare ramen beschikbaar die dagelijks met de hand gedraaid werd.

Wordt door draaien het zwermen voorkomen?

Het ondersteboven zetten van volken om het zwermen te voorkomen is niet nieuw. Armbruster beschrijft al in 1933 (Archiv für Bienenkunde) 'het koprol-bijenhouden' als effectieve methode ter voorkoming van nazwermen (voorzwermen waren toendertijd gewoonlijk welkom): 'De koninklijke larven zakken dan naar beneden in een zee van voedersap en komen in die weelde om'. In Hohenheim werd in 2004 bij 12 grote volken het effect van de 'koprol-methode' getest. Dat deden we door bij zes volken de beide broedkamers wekelijks ondersteboven te zetten, respectievelijk weer terug naar hun normale positie. Zes andere volken dienden als controle. Het draaien gebeurde wekelijks van eind april tot midden juni, in totaal acht keer, zodat de broedruimte elke twee weken een week op zijn kop stond. De zes controlevolken op de stand werden normaal behandeld (wekelijks tussen de bakken (Kippkontrolle) op doppen controleren en indien nodig breken). Vijf van de niet gedraaide volken raakten tussen twee en vier keer in zwermstemming, maar geen zwerm vertrok daadwerkelijk. Alle gedraaide volken wilden gaan zwermen. Tussen een en zes keer trokken ze doppen op, braken deze evenwel na het omkeren van de broedruimte weer af en vervingen ze door nieuwe, die weer naar beneden gericht waren. Maar één volk liet zich door het keren niet beïnvloeden en zwermde. Feitelijk kunnen de bijen dus in de gekeerde volken 'uiteindelijk geen zwermcellen optrekken en daarmee geen koninginnen kweken' en 'komt het dus niet tot zwermen'. (Kónya, 2004).

De ontwikkeling van de volken wat betreft het aantal cellen met werksterbroed en het aantal werksters.

Het wekelijkse draaien had geen effect op de broed-aanzet, het aantal bijen of hun honingopbrengst (grafiek 1). Voor de ontwikkeling van de larven en de arbeidsprocessen in het bijenvolk is het draaien zichtbaar van geen betekenis.

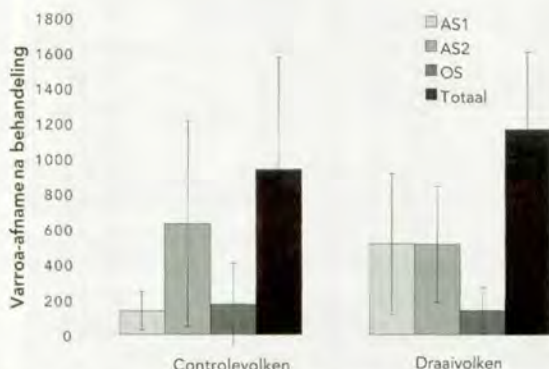
Invloed draaien op vermeerdering varroamijt?

De volken die gedurende de zwermtijd wekelijks waren gedraaid, hadden aan het einde van het jaar gemiddeld wat meer mijten dan de controlevolken (grafiek 2). Misschien zou een effect op de varroamijt merkbaar geweest zijn, als de volken dagelijks gekeerd zouden zijn? Gedetailleerd beschrijft de ontwerper op welke manier de kast met draaibare ramen dagelijks in het levensritme van de varroamijt ingrijpt. Het 'hoofdeind van het mijtenembryo ontwikkelt zich in de verkeerde richting' door 'de positiewisseling van het ei wordt het gedrag van de vrouwelijke mijt gestoord', 'noch de moedermyt, noch de nakomelingen vinden de voeropening op de buik van de pop'. Daarmee is de mijt 'niet meer in staat zich te vermeerderen' wat 'tot een natuurlijk einde van de mijtenpopulatie leidt'. (Firma Anivet, Kónya, 2004).

Om deze uitspraken te controleren werd in 2005 een kast met draaibare ramen overeenkomstig de gebruiksaanwijzing gebruikt en ook werd een aantal broedramen uit acht volken vanaf het moment dat de broedcellen gesloten waren tot aan het uitkomen ervan dagelijks omgekeerd. Als controle dienden ramen die niet bewogen werden en aanvullend ramen die dagelijks flink werden geschud, maar in hun ruimtelijke oriëntering onveranderd bleven. Met behulp van de schudramen zou vastgesteld moeten worden dat het effect van de draairamen door het draaien zelf komt en niet het gevolg is van een of andere beweging. In alle proeframen onderzochten wij de besmetting van de afzonderlijke cellen, om uit te zoeken hoe de draaiing op de vermeerdering van de mijt uitwerkt. In totaal werden ongeveer 3.000 cellen opengemaakt, de leeftijd van de besmette poppen werd vastgesteld (4, 3, 2 of 1 dag voor het uitlopen) alsook het aantal moedermyten in de cel. Ook werd de samenstelling van haar nakomelingschap bekeken (daarbij werd onderscheid gemaakt tussen beschadigde en onbeschadigde mijten). Bovendien registreerden we de poepplaats van de mijt, de plaats van de ei-afzetting en andere details die informatie over het vermeerderingsgedrag van de mijten kunnen geven.

Voortplanting ondanks omgekeerde ramen

Het dagelijks draaien of schudden had geen negatieve uitwerking voor de mijt (grafiek 3). In meer dan 90%

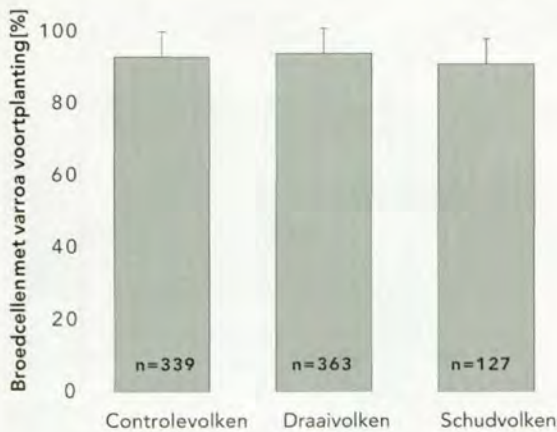

Mijtenval aan het einde van de periode in zes controle- resp. draaiivolken zoals vastgesteld na een tweemalige behandeling met mierenzuur (MZ1 en MZ2) en eenmalige behandeling met oxaalzuur (OZ). Het wekelijkse draaien gedurende de zwermtijd heeft geen invloed op de mijtenval.

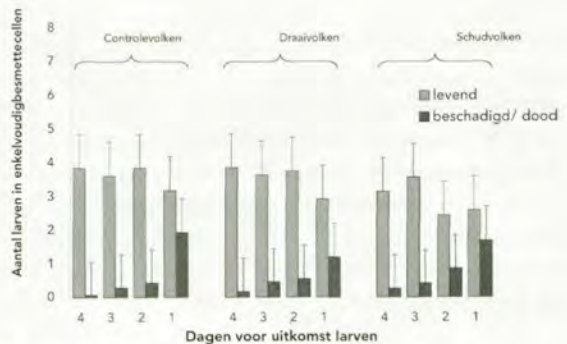
van alle onderzochte cellen werden mijten met nakomelingen gevonden. Dit had geen verband met het aantal moedermyten (1, 2 of 3) dat in de cellen was binnen gedrongen. Bij een driedubbele besmetting van de cellen in de gedraaide ramen werd zelfs geen enkele cel zonder nakomelingschap gevonden. Ook aantal en samenstelling van de nakomelingschap leden niet onder de dagelijkse beweging (grafiek 4). Het aandeel beschadigde nakomelingen was bij de betreffende leeftijdstrappen in alle drie de varianten gelijk. In cellen met poppen die op uitkomen stonden was gemiddeld een derde van de nakomelingen beschadigd of dood. De natuurlijke bewegingen van de vervellende bijenpoppen was vooral nadelig voor de laat uit het ei komende mijten. Dit effect kan door dagelijks draaien of bewegen niet verbeterd worden.

In meer dan helft cellen gezonde moedermyt

Van bijzondere betekenis voor het reproductieproces van de moedermyten is de aanwezigheid van vitale mannetjes en eerstgeboren dochters. Alleen hen lukt het om voor het uitkomen van de pop in de cel te paren. Beide groepen worden noch door draaien, noch door schudden gehinderd. In meer dan de helft van zowel de controle- als de gedraaide cellen was geen mannetje aanwezig. De meeste mannetjes ontbraken in de variant 'dagelijks schudden'. Dit onderscheid laat zich statistisch niet verklaren. Iets dergelijks kon met betrekking tot de paringsbereide dochters waargenomen worden: kort voor het uitlopen van de jonge bij was minstens een levensvatbare dochter in 60% van alle controle- en gedraaide cellen aanwezig. In het geschudde broed werden in elke

Het deel met varroamijten besmette cellen met broed met nakomelingen van de mijten. Het dagelijks draaien of schudden van het broed verstoort de vermeerdering door de moeder-mijten niet (n = aantal onderzochte cellen).

De vruchtbaarheid van de varroavrouwtjes in onbewogen resp. dagelijks gedraaide of geschudde broedcellen bij acht volken. In de enkelvoudig besmette cellen met broed was er geen verband wat betreft het aantal onbeschadigde mijten als het aantal dode nakomelingen met de bewegingen van de raten.

tweede cel – en daarmee niet essentieel minder – levensvatbare jonge dochtermijten gevonden. Draaien of schudden van ramen bleef daarmee uiteindelijk zonder aanwijsbare invloed op de vruchtbaarheid, de vermeerderingsfactor of het gedrag van de mijten. Blijkbaar verdragen niet alleen de bijen, maar ook de varroamijten probleemloos onnatuurlijke bewegingen van de raten.

De gang van zaken van het volk in de originele kast met ronde draaibare ramen bevestigt deze uitspraak. Het sinds mei 2005 doorlopend dagelijks gedraaide volk moest midden oktober opgeruimd worden. De besmettingsgraad van de bijen was rond dit tijdstip 58%, van het broed 72%. Er waren kreupel bijen op de raten te vinden. De natuurlijke mijtenval lag met 70 mijten per dag duidelijk boven de schadedrempel die in de herfst tolereerbaar is. Het volk stond vlak voor de varroadood. Daarmee onderging het hetzelfde lot als drie in de buurt opgestelde controlevolken met een aanvankelijk gelijke varroabesmetting.

Conclusie

Hoewel de kast met draaibare ramen tegen het zwermen kan helpen, is het de vraag of de hoge investering gerechtvaardigd is.

We danken Leja uit Kleinmachow omdat ze zo vriendelijk was een kast met draaibare ramen ter beschikking te stellen en verder de leden van de AG Verhaltensbiologie voor hun 'verdraaide' weekenden.

Oorspronkelijk artikel: Drehrahmenbeute – leider keine runde Sache, door Dr. Pia Aumeier en Dr. Gerhard Liebig. Gepubliceerd in Deutsches Bienen Journal 12/2005, pagina 16 e.v. vertaald door M.J. van Iersel.

advertentie

IMKERSHOP 'HET BIJENHUIS'

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl

Biologisch-dynamisch imkeren: een drieluik

Ton Thissen

Op 3 november 2005 vond in de Liemers (Gelderland) de jaarlijkse Regioavond van de imkerbond ABTB plaats. Het grootste gedeelte van de avond werd in beslag genomen door een voordracht van Wim van Grasstek. Hoewel ik over het algemeen lezingen en vertogen over bijen afstandelijk en kritisch pleeg te beluisteren – er wordt nog altijd ook veel onzin verkocht – was ik van meet af aan in de ban van zijn uiteenzetting.

94

Op een of andere manier bleek hij over het vermogen te beschikken niet alleen bij mij, maar bij een groot deel van het publiek de sensatie op te roepen die iedere imker kent vanuit zijn beginnerstijd. Een mooie, want indrukwekkende tijd, omdat je van de ene op de andere dag werd geconfronteerd met een – zoals afgesproken – zojuist bij je afgeleverd bijenvolkje, waarvoor je je vanaf nu verantwoordelijk voelde, terwijl dat volkje het prima zonder jou kon stellen of beter: je gedoe met hen niet op prijs bleek te stellen. Na verloop van enkele dagen beseft je een flinke verzameling regelrechte wilde dieren bij huis gehaald te hebben. Je zocht naar een soort van compromis: de beginners-cursus volgen. Je kreeg te horen hoe de bijen waren en wat ze deden en hoe je daar als imker richting aan kon geven. Dat bracht geruststelling: die wilde dieren bleken te temmen. Nou ja, hun gedrag was wel degelijk te beïnvloeden. Je kon die bijen naar je hand zetten. Dat doe ik dus nu al zo'n tien jaar. Met genoegen. Maar hoe dan ook, dat eerste jaar is en blijft toch het mooiste jaar. Toen het hebben van respect, ontzag, bewondering en verwondering voor je bijen nog heel gewoon was.

(I) Respect voor de imme

Wim van Grasstek leek van dit laatste a.h.w. op de hoogte. Hij ging er in ieder geval van uit en begon zijn verhaal met de voorjaarscontrole. Niet naar de normen van de imker maar naar die van de imme. Omdat in de natuurbouw altijd sprake is van een oneven aantal raten met als gevolg de aanwezigheid van een midden-raam, zou je kunnen overwegen je kast te voorzien van negen of van elf raten. Bij elf raten is de afstand tussen de raten/raten kleiner maar natuurlijker dan bij een 10-raamsconstructie. Dat bevordert de natuurlijke warmtehuishouding, het scheelt je bijen om de ruimte te vullen en het beperkt de varroa, die de warmte schuwt. Je respecteert niet alleen de bijen; je speelt

ze ook in de kaart.

Nou hing ik altijd al 11 raten in de kast, maar ik deed dat alleen om spekramen te voorkomen en geklieder bij het uitnemen en bij het ontzegelen. Het deed me genoegen te horen dat ik er de bijen ook nog een plezier mee deed.

In het voorjaar plegen de meeste imkers ruimte te geven door er een bak (veelal met kunstraat) bovenop te zetten. Vaak haalt men dan een paar raten broed omhoog om de bijen te dwingen naar boven te gaan. Van nature bouwen bijen echter van boven naar beneden. Als je ruimte geeft door de bak er niet bovenop, maar eronder te zetten, toon je niet alleen respect voor je bijen maar je speelt ze ook weer in de kaart. Ik nam mij op die avond ter plekke voor in het vervolg de bakken eronder te zetten.

Biologisch-dynamisch

Zo ging het nog een poos door over was, cellen, maagdelijke raat, zwermen en inwintering. Het had allemaal te maken met de biologisch-dynamische bijenteelt, zoals na verloop van tijd steeds duidelijker werd.

Ik sloeg er thuis de Imkers Encyclopedie voor Nederland en België op na en las o.a. dat deze manier van bijenhouden te maken heeft met de door Rudolf

Steiner (1861-1924) in gang gezette antroposofische beweging die o.a. geleid heeft tot biologisch-dynamische landbouwmethoden en tot de daarvan afgeleide biologisch-dynamische bijenteelt. De achtergrond hiervan houdt in dat men tot een zo gezond mogelijke samenleving tracht te komen door alles wat in de maatschappij als onnatuurlijk wordt ervaren, kritisch te bezien. Dit laatste vond ik nogal negatief en communicatieonvriendelijk geformuleerd. Bij Wim van Grasstek had ik daar die avond weinig last van gehad. Hij liet alleen maar zien en horen hoe hij met zijn bijen omging en waarom hij dat op deze wijze deed. Ik besloot hem te bellen voor een afspraak.

(II) Om de kachel

Op 16 januari zit ik aan het Kloosterpad 4 te Renkum tegenover hem en samen om de houtkachel in zijn 'huisje' achter het woonhuis. Hij blijkt desgevraagd in 2006 54 jaar te gaan worden, sinds eind jaren '70 bijen te hebben, zijn dagelijks brood te verdienen als bedrijfs-leider van een aannemersbedrijf en zijn 'huisje' zelf gebouwd te hebben. Het bijzondere ervan is dat de muren uit leem zijn opgetrokken en dat er veel hout is gebruikt. Hijzelf spreekt in dit geval van organische vormgeving. Daarbij spelen natuurlijke materialen een belangrijke rol. We gaan er niet dieper op in want we moeten naar de bijen.

Vanwaar die belangstelling voor bijen? Wim: 'Ik heb van kindsbeen af insecten altijd heel interessant gevonden. Dat kan te maken hebben met het feit dat ik geboren en getogen ben op een boerderij. Mijn vader had trouwens ook wel wat met de natuur. Hij kon lyrisch worden over de telkenjare terugkerende zwaluwen. Ook de landelijke omgeving kan aanleiding gegeven hebben. Ik hield van struinen: het veld ingaan en kijken naar wat je tegenkomt. Ik doe het nog steeds graag. Ik kan hier zo'n beetje alles vinden wat me aan het hart gaat. Ik zal zo'n 26 jaar geweest zijn toen een imker aan mij vroeg enkele korven bijen die door kinderen verstoord waren, in mijn tuin onder te brengen. Met die bijen ging alles verkeerd: hij zette ze pal in de zon en het doppen breken een dag later werd zo ruw uitgevoerd dat het venijnigheid troef werd. Hoe dan ook, als dank voor de medewerking liet hij één korf achter. Daaruit zijn eigenlijk al mijn bijenvolken voortgekomen. Het volgende jaar had ik drie zwermen. Dus drie kasten erbij. Zo groeide ik gaandeweg naar tachtig volken. Op dit moment zijn dat er veertig. Na een paar jaar volgde ik de beginnerscursus bij de ANI. Toen kwam de varroa. De wijze waarop de toenmalige imkerij daarmee omging beviel me niet. Mijn gevoel zei dat

er iets niet klopte. Wat later hield ene Erna Casparé – toen al tachtig jaar oud – een lezing in Tiel. Zij had het o.a. over waarnemingen buiten je zintuigen om. Dat sprak mij aan. Al eerder had ik bij mijzelf vastgesteld dat het gevoel mij in mijn leven beter navigeerde dan het verstand. Ik was me er gaandeweg steeds meer van bewust geworden eigenlijk nooit alleen te zijn. Ik werd naar mijn indruk door allerlei wezens omgeven. Zonder het te weten bleek ik die avond bij Rudolf Steiner aangeland. Nog niet op de hoogte van zijn filosofie liet ik mij desgevraagd toch noteren als contactpersoon in de regio Arnhem waar het de biologisch-dynamische bijenteelt betrof. Dat betekende: Rudolf Steiner lezen. Met name zijn boek: *De Bijen* (8 voordrachten over de bijen en hun betekenis voor mens, kosmos en aarde)'.
95

Rudolf Steiner

Waarom klikte het tussen Wim van Grasstek en Rudolf Steiner? Wim: 'Steiner maakte mij duidelijk dat er meer is dan wat je zintuigen registreren. Mensen zijn geneigd tot analyseren om langs deze weg vast te stellen hoe iets in elkaar zit. Men ontleedt om het geheel te definiëren. Maar het geheel is meer dan de som der delen. Het gaat erom hoe al die delen met elkaar samenhangen en zo een hogere meerwaardige realiteit bewerkstelligen. In de biologisch-dynamische bijenteelt heeft men het dan ook vaak over de imme. Niet zozeer in de betekenis van de bij of de bijenzwerm; eerder in de zin van het bijenvolk benevens de korf, dus met zijn behuizing. En dat zijn naast de kast, de raten, het voedsel en het broed ook de omgeving, de bijenweide dus. Al deze onderdelen staan in een nauwe relatie tot elkaar. Als het hier hapert heb je daar een probleem. Steiner heeft in zijn voordrachten een bijenvolk wel eens vergeleken met het menselijk lichaam. Van een ontstoken teen kun je goed ziek zijn'.

Veel zelf doen

Zo met elkaar pratend begint het erop te lijken dat Steiner vooral over bijen gedacht en geschreven heeft. Dat is allerminst het geval. Wie zijn verzameld werk erop naslaat, ziet dat hij zich richtte op alle gebieden van cultuur en samenleving. In zijn antroposofie wordt getracht wetenschap, religie en kunst, opvoeding, geneeskunde, landbouw en sociale wetenschappen in één harmonisch verband te brengen. Wim: 'Maar Steiner komt niet met pasklare oplossingen. Hij heeft ons zijn ideeënwereld weliswaar onthuld, maar je moet die wel zelf tot ontwikkeling brengen. Dat valt – zeker in het begin – niet altijd mee. Daarom wilde ik aanvankelijk zoveel mogelijk mensen meekrijgen, ze

bekeren desnoods. Maar zo werkt het niet. Je moet aan de ene kant iedereen zoveel mogelijk in zijn waarde laten, aan de andere kant hard aan jezelf werken en uitdragen wat dat voortbrengt. En zelfs daar moet je voorzichtig mee zijn. Daarom heb ik het tijdens mijn voordrachten in het land bij voorkeur over de praktische kant van de biologisch-dynamische bijenteelt. Wij, bd-imkers, gaan op een enigszins andere manier met bijen om dan de meeste imkers. We laten zien hoe en leggen uit waarom. En daar laten wij het meestal bij. Wel hebben we vaak veel informatiemateriaal bij ons. Als je je verhaal goed gebracht hebt, zie je mensen daar in de pauze en na afloop in staan neuzen'.

Er is meer

96

'Maar intussen', vervolgt hij, 'is er wel veel meer aan de hand. Als het gaat om de relatie bijen-imker b.v. wordt er vaak op gewezen dat je je er steeds van bewust moet zijn dat bijen wilde dieren zijn. En dat is ook zo. Toch heb ik gemerkt dat mijn bijen over het algemeen rustig en aardig zijn als ik me happy voel terwijl ze best onrustig en agressief kunnen zijn als ik in een rotbui ben of vol spanning en stress zit. Ik kan de volken dan maar beter met rust laten. Ze voelen kennelijk aan dat ik niet goed in mijn vel steek. Van de andere kant is het zo dat ik op mijn werk zomaar de troffel kan laten vallen en naar mijn bijenstal moet. Ik voel dat er gezwermd wordt. Ik neem vier korven mee. Er hangen ook vier zwermen. Ik weet precies waar'.

We praten nog over evolutie, maar dan zonder Darwin, over religie, maar dan zonder kerk en over wat er nog meer is tussen hemel en aarde. Ik moet alle zeilen bijzetten om iemand die zich al 25 jaar met de antroposofie bezighoudt, te volgen. Dat voelt hij. Hij geeft me de pocket Rudolf Steiner, Over bijen mee. Voorlopig ben ik daar zoet mee.

(III) De BD-dag 2006

Op 11 maart voel ik me gaandeweg al zo BD geworden dat ik me er niet over verbaas als deze dag door Jan Saal geopend wordt met een spreuk van Steiner over de relatie tussen geest en materie. Vervolgens ontsteekt hij een forse kaars, uiteraard van bijenwas, die onze geesten moet verlichten op deze dag van informatie en communicatie. Ook een warming-up in de vorm van het gezamenlijk zingen van een lente- en een bijencanon onder regie van Astrid Schoots gaat me niet te ver. Intussen valt mij

op dat van de ongeveer honderd aanwezigen de vrouwen zo'n 40% voor hun rekening nemen. Dat maak je op andere imkerbijeenkomsten nooit mee. Daarnaast gevraagd veronderstelt een bezoeker dat het wel eens met de verzorgende instelling van de vrouw te maken kan hebben. En BD-imkers noemt ze liever bijenverzorgers dan bijenhouders. Andere vrouwen vallen haar bij.

Albert Muller maakt deel uit van de BD-imkerwerkgroep die deze dag organiseert en is ook verbonden aan een bijeninstituut in Duitsland. Om 10.00 uur start hij zijn lezing getiteld: De betekenis van de dar binnen en buiten het bijenvolk. Er komt, deels via een projectiescherm, heel wat voorbij. Over de volgorde is nagedacht. Als je na anderhalf uur de loftrompet over de dar wilt steken, moet je hem aanvankelijk niet zo positief presenteren. Althans laten zien hoe negatief eertijds over de dar gedacht en geschreven werd. Dat was dus goed bekeken.

Als praktisch imker die voor het eerst kennis maakt met de biologisch-dynamische wijze van imkeren heb ik voor u de opvallendste en meest concrete krenten uit de pap gehaald.

Darengelei

De dar is om te beginnen vooral een zintuigendier. Hij heeft zulke grote ogen dat zijn drie puntogen in de verdrukking dreigen te raken. Zijn antennes die uit 12 lidjes bestaan (bij de werkster 11) bevatten 50.000 zintuigorgaantjes; de werkster heeft er daar slechts 5000, bij de moeder zijn het er nog minder. In de knik van de voelspriet bevindt zich bij de bijen een orgaantje waarmee de luchtsnelheid gemeten wordt. Wat het voeren en het voer betreft worden we geconfronteerd met interessante gegevens. Wordt een werkbij gedurende de zes larve-dagen 150 minuten gevoerd, de koningin heeft – zeg maar – 17 uur de slabber om en de dar 8 tot 10 uur! En als we het voer categoriseren in eiwitten, vetten en vitaminen dan ziet het menu er voor de koningin, werkster en dar als volgt uit:

Eiwit	K 45	W 40	D 44
Vet	K 13	W 5,5	D 8,5
Vitamine	K 110	W 30	D 99

Je zou op grond hiervan wellicht ook wel van darrengelei kunnen spreken. De dar is blijkbaar heel belangrijk voor het bijenvolk, getuige de voedertijd en de kwaliteit van het voer.

Een derde reeks indrukwekkende gegevens betreft het verblijf van de dar buiten het volk. Hij brengt flink

'Eerst enige schroom, daarna een mooi en stevig klinkend resultaat.' Foto's: Dagmar Georgiades (12 jaar).

'Bijenuitwisseling in kleine groepen'

wat tijd door op de darrenverzamelplaatsen met een doorsnede van 50 tot 200 meter en in het gezelschap van makkers uit allerlei volken in een straal van 8 km. Via darrenverzamelplaatsen kan de dar als bode van zijn volk gedurende zijn leven wel zo'n 80 km overbruggen. Zo onderhoudt hij de communicatie tussen verschillende volken in een groot gebied.

Van de rechte weg

In een voordracht als deze komen nogal eens momenten voor waarop de spreker even de rechte weg verlaat met de zinsnede: wist u overigens dat ...

Wat de dar betreft: vanwege zijn afgeknotte vleugels is de dar veel wendbaarder dan koningin en werkster. Ook bestaat er zoiets als een darrenhofstaat gedurende de eerste week na uitlopen van de dar.

Wat andere zaken betreft: men heeft het er vaak over dat de temperatuur in het broednest constant 35°C is. Dat is makkelijk praten maar niet nauwkeurig. Hier is sprake van een gemiddelde. Uit infraroodopnames blijkt dat deze op sommige plekken 31°C is, op andere plekken tijdelijk 39°C vereist. Als het over eitjes gaat, hoort men vaak zeggen dat een rechtop eitje, een diagonaal eitje en een liggend eitje de eerste, tweede en de derde dag na legging aanduiden. Feit is dat op de derde dag het eitje gaat vallen of is gevallen, vlak voor het uitkomen van het larfje. Ook weet iedereen dat hij een raam met koninginnendoppen niet met de hand moet afstoten. Je zou de larf kunnen beschadigen. Bij het afstoten van werkster- en darrenbroedramen staat men daar echter niet of nauwelijks bij stil. Toch kan men met het afstoten van een broedraam 30% van de larven doden.

Zo nu en dan verschijnt op het scherm ook een uitspraak van Rudolf Steiner. Gelukkig voor ons – althans voor mij – gaat de spreker daar weinig op in. Er zijn

immers ook niet in de antroposofie geïnteresseerde imkers en belangstellenden uitgenodigd. Met hen wordt ook rekening gehouden.

De middag

De lunchpauze wordt niet zelden benut om de informatiemarkt aan te doen. Daar vallen me een tweetal A4-katernen in handen, waarin o.a. de lezingen en voordrachten van de afgelopen BD-dagen zijn gebundeld. De voordracht over de dar van vanochtend zal dus zeer waarschijnlijk straks in zo'n bundel terecht komen. En dat is goed, want je wilt het een en ander graag nog eens terugzien.

De middag wordt gevuld met kringgesprekken o.l.v. de leden van de BD-werkgroep. Het betreft hier onderwerpen als beginnerscursus, praktische problemen, ziekten en overschakeling naar BD-imkeren. Het moet allemaal in het ene zaaltje plaatsvinden en dat lukt omdat men van goede wil is.

Het forumgesprek levert o.a. een onderzoekje op onder de hier aanwezige praktische BD-imkers. De vraag is wie geen kunstraat (meer) gebruikt maar aan natuurbouw doet. Het zijn er een tiental. Ik zit me het slingeren van ramen zonder draad voor te stellen. Mijn buurman zegt dat dat kan. Nou ja ... in ieder geval is hij verlost van het gevangeniswerk dat draadtrekken heet.

'Light is growing'

Ter afsluiting nogmaals een lentecanon. 'Light is growing, climbing sun is showing'. Met die woorden op de lippen en met een tijmplantje (cadeautje) in de hand schuif ik in een horizontale stuifsnieuwbui mijn auto in. Bedankt BD!

Longkruid (*Pulmonaria L*)

Afb.1 'Breed Longkruid' (*Pulmonaria officinalis*) in volle bloei. Longkruid is een bloemrijke en prachtige vroege-voorjaarsbloeiër. Het behoort tot de familie van de Ruwbladigen (*Boraginaceae*), waartoe ook andere belangrijke insectenplanten behoren als Komkommerkruid, Slangekruid, Smeewortel, Ossetong.

98

Plant en naamgeving

Longkruid wordt sinds onheugelijke tijden als geneeskruid en als sierplant geteeld; verwilderd komt de plant in heel Europa voor, vooral in vochtige, humusrijke en schaduwrijke (loof-) bossen. Om haar schoonheid komen er steeds meer variëteiten bij en heeft de tuinliefhebber ruime keus. Inmiddels kent het geslacht Longkruid een twaalfal soorten.

De Nederlandse benaming danken de soorten aan de eigenaardigheden van het zomerblad dat zich na de bloei op het winterrozet vormt. Als deze zomerbladeren lichtgroene vlekken hebben en breed zijn, hebben wij de oorspronkelijke, meest voorkomende soort voor ons: *Breed Longkruid*, ook wel *gevekt Longkruid*. De wetenschappelijke naam hiervan is *Pulmonaria officinalis* (afb.1). Bij andere soorten is het blad smal: *Smal Longkruid* (afb.2 links); of het blad heeft geen vlekken: *Ongevekt Longkruid* (afb.6c).

Oudtijds werden deze vlekken voor longvlekken aanzien en werd de plant beschouwd als geneeskrachtig bij longziekten. De Latijnse naam krijgt daarom de

toevoeging '*officinalis*' = 'bij de apotheek in gebruik'. *Pulmonaria* komt van het Latijnse *pulmo* = long. Het Longkruid vermenigvuldigt zich vegetatief via een krachtige horizontale wortelstok en gedijt vooral in de schaduw van bomen en struiken.

De plant is één van de eerste bloeiers in het vroege voorjaar. Zij bloeit rijkelijk van maart tot mei; de variëteit *P. rubra* (afb.5) heeft rode (= *rubra*) bloemen en bloeit zelfs al vanaf december. Vooral voor hommels, maar ook voor honingbijen die geen Wilg of Hoefblad in de buurt hebben, betekent het Longkruid een belangrijke voorjaarsdracht; het pollen is zilverkleurig (afb. 4).

De bloem

De bloem van het Longkruid is 5-tallig: de 5 kelkblaadjes zijn vergroeid tot een buisvormige klok met vijf spitse tanden; de kelk is behaard en ruwbladig, bruin tot groenbruin gekleurd; als de kroon is afgevallen wordt de kelk buikig en beschermt zij de 4 nootjes, als de bevruchting volledig was.

De 5 kroonblaadjes zijn vergroeid tot een trechter; het buisvormig onderstuk steekt in de kelk en is 8 tot

Afb.2 'Smal Longkruid' (*P. montana*) en 'Breed Longkruid' (*P. officinalis*).

Afb.3 *P. officinalis*.

Afb.4 Het pollen is zilvergrijs.

10 mm. lang; aan de voet van het bovenstandig vruchtbeginsel scheiden vier nectarweefsels ruim nectar af; de nectar is voor hommels en vlinders gemakkelijk te bereiken; honingbijen met een tong van 6 mm. kunnen er alleen bij, als de nectar in de kroonbuis voldoende is opgestegen. Voorbij de keel vormen de kroonblaadjes met hun 5 ronde slippen het bovenstuk van de trechter. Haarborsteltjes in de keel verhinderen waterdruppels de buis binnen te gaan. (afb.6 d)

De bloem heeft één stijl met een knopvormig stempel en 5 meeldraden. Bij het opengaan van de bloem (*P. officinalis*; afb.3) kan de kroon een kleurschakering hebben van paars, violet, purper, lila tot rood of roze; in dit stadium trekt zij de meeste bezoekers; daarna gaat de kleur van de kroon naar het blauw; de kleurnuances worden bepaald door de zuurgraad in de bloem. Cultivars laten prachtige schakeringen zien.

Heterostylie (distylie) (= ongelijkstijligheid)

Om kruisbestuiving te bevorderen kent het Longkruid twee soorten planten met ieder een eigen bloemtype:

Afb.6a Een spontane kleurmutant in de tuin. Haartjes in de keel beschermen het binnenste van de bloem.

Afb. 6b Breed longkruid: de witte variant 'Sissinghurst White'.

Afb.6c *P. angustifolia azurea* heeft helderblauwe bloemen.

Afb.6d Roze variant van het Breed Longkruid

Afb.5 '*P. rubra*': één kelkblaadje is weggenomen; de kroonbuis is 9 mm.; de verdikking halverwege geeft aan, dat daar de meeldraden zijn ingeplant; deze reiken tot aan de keel van de bloem; de korte stijl met stempel komt niet verder dan de inplanting van de meeldraden.

bloemen met een lange stijl (het stempel reikt tot de keel van de trechter; de meeldraden komen niet verder dan de helft van de kroonbuis) (afb.7a). Bloemen met een korte stijl; nu komt de stijl niet verder dan de helft van de kroonbuis en zijn de meeldraden lang (afb.7b). De stempel halverwege de kroonbuis van het ene type bloem is ontvankelijk voor pollen van helmknoppen die ook halverwege staan in het andere bloemtype. Evenzo wordt het hoge stempel in de keel van het ene type met succes bestoven door het hoge pollen uit het andere type. Om tot zaadvorming te komen moeten in de omgeving beide bloemtypen aanwezig zijn. De bevruchting komt immers slechts tot stand, indien het pollen wordt afgegeven aan het stempel op gelijke hoogte in het andere bloemtype. Insecten met lange tong, zoals hommels en vlinders, zullen het pollen van de langstijlige bloem overbrengen naar het stempel van de kortstijlige. Bijen met kortere tong zullen eerder opereren in de keel van de bloem en het pollen van de kortstijlige naar het stempel van de langstijlige bloem brengen. Het verschijnsel is vooral van de Sleutelbloem (*Primula*) bekend en het was Darwin die er het meeste onderzoek naar deed.

Afb.7a links: De bloem is langstijlig; de stijl reikt met het stempel tot in de keel van de bloem; de meeldraden komen tot halverwege de kroonbuis. 7b rechts: De bloem is kortstijlig; de stijl met stempel komt halverwege de kroonbuis; de meeldraden reiken tot aan de keel.

Vernieuwing voor imkers

Het lijkt wel of imkers het niet zo op de winter hebben. Zat ik in januari al wat te piepen, Ton Thissen deed dat in zijn 'Van de redactie' van februari nog eens dunnetjes over. Maar dat is nu voorbij. Het is april en april is de maand van de vernieuwing. Een wel heel bijzondere vernieuwing dit jaar. Voor de imkers kan het de start inluiden van een nieuwe gefuseerde imkervereniging als tijdens de Algemene Vergaderingen van VBBN, LLTB en ZLTO een ruime meerderheid van de aanwezigen instemt met de fusieplannen. Dat is niet niks in een imkerwereldje waar tot nu toe behoud van het eigene het gezamenlijk belang in de weg stond. De huidige bestuurders hebben ontzettend veel werk verzet om te komen tot waar we nu zijn, maar ook voormalige bestuurders hebben hun steentjes bijgedragen. Het woord is nu aan de leden.

Vernieuwing voor de bijen

Vernieuwing voor de bijen betekent in april standaard het bouwen van raten. Als imker geef je ze die gelegenheid. Misschien kan ik beter praten over het voorjaar als de bouwperiode want in april kan het nog deksels anti-bijenweer zijn, hoewel we de afgelopen vier jaren niet te klagen hebben gehad. Maar uiteindelijk is het dan zo ver en sta je met zo'n pas uitgebouwde raat in je handen. Een bijzonder moment, altijd weer. Er gaat een speciale bekoring vanuit. Ze zijn zo onaangestast broos die celletjes, breekbaar en toch zo sterk. Voorbestemd om ponden honing, stuifmeel en nieuwe generaties bijen te dragen, terwijl het voetvolk het als straat gebruikt. Het kan niet anders of elke imker voelt zich daarbij geweldig. De bijen trouwens ook want ze zijn meestal, veelal, op enkele uitzonderingen na als lammetjes. Om de raten mooi uit te bouwen stellen de bijen wel een aantal eisen en dat is logisch. De vellen kunstraat moeten recht tussen de latjes zijn bevestigd. Terecht zult u zeggen, maar daar mankeert het nogal eens aan. Mijn mentor had de gewoonte de bedrading van boven naar beneden te spannen en daardoor trokken de toplatten vaak scheluw. Maar misschien had dat meer te maken met de kwaliteit van het hout uit die periode. De genoemde manier van bedrading hinderde bovendien het schoonmaken van de top- en onderlatten. Stellen de bijen nog meer eisen? Jawel. Laat het ze zelf maar zeggen. 'We moeten als volk groot in aantal zijn en er moet voedsel binnenkomen, vanuit het veld of via de voerbak. We zien het zo vaak, een beginnende imker die de kalender in de gaten houdt om te bepalen of we al aan het bouwen van raten toe zijn, vergeet dat

asjeblijft. Als volk zijn we echt niet allemaal gelijk. Wat voor de een opgaat, is voor de ander nog ver weg. We laten wel merken als we er aan toe zijn met opgewerkte celwanden van bestaande raat, de zogenaamde witte puntjes. Hebben we al nieuwbouw op de toplatten aangebracht dan mag je ons wel eens meer ruimte geven'.

Er valt nog veel meer te zeggen over de bouwdrift van de bijen en de manier waarop de raten tot stand komen. Dat is dan ook gedaan in het themanummer 'zintuigen' van oktober vorig jaar. Heerlijk leesvoer trouwens.

De verborgen wereld van een volk met eierenleggende werkbijen

Weet u het nog wat onze Amerikaanse imkercollega Mangum in zijn onderzoek tegenkwam? We zetten alles nog eens op een rijtje.

1. In een langdurig moerloos volkje met eieren leggende werkbijen (EWB) in een observatiekastje werden geen 'red'cellen aangezet op een stukje ingehangen raat met eitjes en jonge larfjes.
2. De bijen voelden zich dus niet moerloos.
3. Vervolgens werd een actief leggende koningin rechtstreeks op de raat gezet van het moerloze volkje met EWB. Ze werd niet afgestoken. Na een kwartier werd de koningin verwijderd.
4. De volgende dag werd de proef herhaald met een andere actief leggende koningin. Opnieuw was er weinig vijandig gedrag van de bijen naar de koningin. Beide bevruchte koninginnen veroorzaakten zwak hofstaatgedrag.

Wat daarvan te denken? Het lijkt erop dat de bijen als het ware collectief beneveld (gedrogeerd?) waren. Vanwege de door henzelf geproduceerde pseudo-koninginnestof? Ze voelden zich namelijk niet voldoende moerloos om doppen aan te zetten op geschikt broed. Het 'zich niet moerloos voelen' werd nog eens bevestigd toen tot tweemaal toe een actief leggende koningin werd getolereerd. Ik vraag me daarbij op-

nieuw af of ze te gedrogeerd waren om nog actief te kunnen reageren. Hetzelfde kan je veronderstellen bij de volgende handeling.

5. Toen daarna een onbevuchte koningin rechtstreeks op een raat van het volkje met EWB werd gezet werd deze niet ingebald hoewel er wat meer agressief gedrag van de bijen naar de koningin was.

De grote vraag is of een dergelijk (onbegrepen) reactiepatroon op dezelfde manier verloopt in grote volken die langdurig moerloos zijn en waarin wellicht minder pseudokoninginnenstof van EWB circuleert. Voer voor (bijen)psychologen. Tijdens e-mailcontact met Dr. Mangum noemde hij een dergelijk onderzoek een uitdaging, echter door gebrek aan financiële ondersteuning (ook het onderzoek met de EWB was privé werk) en tijd komt hij daar voorlopig niet aan toe. Fascinerend blijft het.

De boodschappentas van een wesp

Wie heeft in het voorjaar nooit een koninginnewesp gezien? Wat doet ze precies? Een verslag.

'Op de eerste zondag van juni maakten Greet en ik een ommetje op het landgoed Joppe (onze achtertuin). Het 'Populierenlaantje' heeft nieuwe populieren gekregen met inmiddels vergrijsde steunpaaltjes. Op die paaltjes zaten twee uit de kluiten gewassen wespen. Het waren koninginnen die hun nestmateriaal aan het verzamelen waren. Dat ging zo: Ze liepen achterwaarts van boven naar beneden en ploegden met hun monddelen een ondiepe vore van twee millimeter breed in het grijze hout. Daardoor werd het onderliggende bruine hout van het paaltje zichtbaar. Het ploegen of schillen van het hout leek me een hele inspanning voor de beestjes. Je zag hun lijf er bij meebewegen. Hun zwoegende geledingen deed me denken aan een in beweging gebrachte harmonica hoewel rond een schokbreker. Wij vroegen ons af waar het afgeschilde materiaal bleef. Korfjes hadden de wespen niet en opeten deden ze het vergrijsde hout ook niet. Ik zette mijn bril af en keek. Het afgeschilde materiaal werd tijdens het achteruitlopen opgerold en tussen kop en borststuk, zeg maar onder de kin, gehouden. Het bolletje materiaal groeide aan en werd te dik om nog klemvast onder de kin te kunnen houden. De wesp vloog heen als het bolletje drie millimeter dik was geworden. Wat een gedoe', aldus Frans van Tongeren.

Vervolg belevenissen van Saskia Bolte

Maar dan de praktijk in.

'Wat zei u: geen handschoenen!? Dat was even slikken toen we van onze docent geen handschoenen mochten dragen tijdens de praktijklessen, maar al snel weet je

waarom. Wie met blote handen werkt leert een volk voorzichtig en met respect te benaderen. Om niet te kijken maar te zien wat er in een bijenkast gebeurt en daarnaar te handelen en desnoods niet in een volk te werken als het moment er niet rijp voor is. Docent Leo strooit vrolijk met jargon als 'een raam moet goed bezet zijn' (zeg eens, hoeveel bijen zijn dat dan?) en 'die speeldoppen moeten worden verwijderd' (is dat een speeldop of een echte dop?) enz. Met zo'n kap op ziet het er allemaal stoer uit. Ik stel me voor dat passanten diep onder de indruk zijn van onze durf en kunde. Het ziet er toch wel professioneel uit, zo'n kap, beitel en beroker. Alsof ik het al jaren doe. Ze moesten eens weten. Wie bijen houdt moet geen groot ego hebben of gewoon veel relativiseringsvermogen.

Misschien bent u inmiddels een ervaren imker en heeft u die begintijd verdrongen. Kunt u zich nog herinneren hoe lastig het was? Het vlot keren van een raampje zonder dat je armen verstrikt raken, het afslaan van een raampje zonder je hand pijn te doen of op een bij te slaan, je beroker ineens aan krijgen zonder in hoesten uit te barsten of na afloop net zo stoer als docent Leo zonder kap even napraten waarbij je in je hoofd wordt gestoken.

Nee. Dan Eric, die gaat al echt als volleerd imker onder begeleiding koninginnen telen. Op een dag rijdt zijn groep met Leo naar Tilburg om daar honderd eendaagse larfjes te kopen. Terwijl de cursisten werden getrakteerd op koffie en koek door mevrouw Haans, was mijnheer Haans gedurende twee uur bezig om met een naaldje eendaagse larfjes uit hun cellen te halen en in plastic buisjes te plaatsen. Zorgvuldig en voorzichtig werden deze meegenomen naar de lesstand en uitgesteld op de picknickbank. Met één windstoot lag alles in het gras!

Het weer in april

Over de periode 1971-2000 bedroeg het gemiddelde aantal uren zonneschijn 158, de neerslag 45 millimeter en de gemiddelde maximumtemperatuur 12,9°C.

Aprilmaanden				
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag (mm)	Max.temp °C
2001	-		+	N
2002	N		N	+
2003	++	231	N	++ (15,5)
2004	+	(184)	N	++ (15,7)
2005	+	(189)	+	++ (15,4)

Geraadpleegd

- Tongeren, Frans van, De boodschappentas van een wesp.

'De Vliegplank 7(2): 16 augustus 1996.

Bijenparadijs 'de Betuwe'

102

Het is zaterdag 26 april 2003 als ik al vroeg word gebeld door de landgoedeigenaar van landgoed 'klein Westerhout' waar ik mijn bijenstal heb staan. Of ik snel kan komen want er is iets bijzonders aan de hand bij mijn bijenkasten. Hij sprak over een enorm kabaal! Wat bleek, tegen de muur van de werkplaats hing een observatiekast, bestemd voor wilde bijen. Deze kast, gemaakt van hout en uitneembaar glazen buisjes, was door een Grote bonte specht helemaal kapot gehakt. De glazen buisjes met honing, stuifmeel en larfjes lagen in stukken verspreid over de grond.

Jammer voor die bijen, maar ook voor de specht die niets uit die buisjes had kunnen bemachtigen. Ook deze maand heb ik 'het bijenjaar' van O.B. de Kat er weer eens bij gepakt als leidraad voor mijn verhaal. Bij de maand april schrijft hij: zo omstreeks 1 april is het aantal bijen dat een volk bevat op z'n kleinst, veel winterbijen zijn gestorven en jonge bijen zijn er nog niet zo veel. Maar u zult versteld staan hoe snel de volken zich in april (en mei) ontwikkelen. Voor u het weet hangt er ergens in de buurt een grote zwerm.

Honingkamers

April is de maand waarin de honingkamers geplaatst worden. Mijn bijenagenda's nalezend is dat meestal zo rond half april. Dat is het moment dat de peren en pruimen volop in bloei staan en de kersen aan hun bloei beginnen. De wilg mag ook niet vergeten worden in dit verhaal. De wilg, die veel voorkomt in de uiterwaarden en grienden van de Betuwe, draagt bij aan een vroege ontwikkeling van de volken. Ik wacht met het plaatsen van de honingkamers tot alle volken daaraan toe zijn. Er zijn volken die half april al bomvol broed zitten en al heel wat honing gehaald hebben. In 2003 had ik zelfs op 12 april al een eerste zwermmelding. Ook met honing slingeren wacht ik tot meerdere honingkamers gevuld zijn. Op 23 april 2005

lees ik in mijn bijenagenda dat er zich al twee met honing verzegelde honingkamers boven mijn volken bevinden.

Wilgendracht

Het reizen naar de grienden is dit jaar een verenigingsactiviteit. Wij zijn in contact gekomen met een griendhouhandelaar die erg enthousiast is over onze komst. De griend waar wij staan bestaat uit eenjarig gemengd wilgenhout zoals u op de foto kunt zien. Het gebied bestaat in een straal van twee kilometer uit alleen maar wilgengrienden. We zullen daar zeker tot begin mei staan. Jaren geleden had er ook een imker in zijn grienden gestaan. Nadat de man was overleden was er nooit meer een imker geweest. Dit heb ik fruittelers ook vaak horen zeggen. De fruitteler heeft

daarbij natuurlijk wel een probleem. Hij ziet het aantal imkers verminderen en dat is kwalijk voor de bestuiving van het fruit. Ik houd u op de hoogte van de ontwikkelingen.

Raampjes met zaagsnede

De volken krijgen volgens de boekjes in deze maand ook nieuw kunstraat aan iedere zijde van het broednest. Tijdens de beginnerscursus in 2002 leerde ik broedkamer-raampjes maken. Dat waren toen raampjes met zaagsnede. Ik kreeg het advies om voor die raampjes gewalste kunstraat te gebruiken. Wel moest ik de raampjes na het insmelten van de raat direct inhangen, anders zou de raat

gaan golven. Op dat moment ervoer ik het voordeel van het wat stevigere materiaal. Een jaar later ontdekte ik echter dat het ook minder praktische kanten had. De zaagsnede zat vol met kithars en larfjes van de wasmot en was moeilijk schoon te krijgen. Tegenwoordig maak ik gebruik van raampjes zonder zaagsnede. Daarbij gebruik ik gegoten kunstraat. Laat het voorjaar in de Betuwe maar losbarsten, ik ben er klaar voor.

"Tips voor..." is een praktische rubriek met daarin, in het kort, de werkzaamheden voor de betreffende maand. Het zijn tips voor de beginnend imker en geheugensteuntjes voor de gevorderde imker.

Weersverwachting

In april, begin mei is het vaak prachtig lenteweer, temperaturen van 15°C of hoger zijn geen zeldzaamheid. De nachten kunnen nog wel flink koud zijn.

Tip 1: Vooral in het zuiden van het land zal er een flink aantal dagen zijn dat u in de bijen kunt werken, bij voorkeur na 2 uur 's middags. De temperatuur is dan meestal het hoogst en veel bijen zijn dan weg voor de dracht. Let op: in de schaduw koelt het nog snel af. Zet dus geen ramen met broed en bijen onbeschermt terzijde.

Tip 2: Het is nu de tijd om een volledige inspectie uit te voeren. Zorg dat het materiaal klaar staat, verstoor de volken niet langer dan echt nodig is.

Drachtverwachting

De tijd dat het fruit bloeit komt er nu echt aan. Eerst bloeien de pruimen en kersen; eind april, begin mei de diverse appeltassen. Opvallend is wel het verschil in de tijd waarop de fruitbloei begint tussen Zuid- en Noord-Nederland. We hebben wel verschillen van twee weken gezien.

Degene die niet reist naar het fruit, kan misschien profiteren van de paardenbloem die in sommige jaren de weilanden geel kleurt. Kijk ook eens op www.natuurkalender.nl voor een drachtverwachting.

Wat doen de bijen?

Het broednest is duidelijk groter dan in maart. Het bijenvolk wil zo snel mogelijk zijn maximale grootte bereiken om zich voort te kunnen planten. Het volk gebruikt alle beschikbare ruimte voor broed en, als het weer het toelaat, voor het opslaan van nectar en stuifmeel.

De eerste darrencellen verschijnen aan de onder-

achterkant van het broednest. De bijen hebben zin om te bouwen.

Als april en mei veel warme dagen kent, kan het bijenvolk al wel in zwermstemming komen.

Tip 3: Op de vliegplank vliegen de bijen druk op en af. De kleur van de stuifmeelklompjes vertelt u iets over de bloemen die bevrologen worden. (IBRA uitgave: 'A colour guide to pollen loads of the honey bee', William Kirk; ISBN 086098 2165).

Tip 4: Er kunnen al darren verschijnen op de vliegplank.

Wat doet de imker?

Tip 5: Half april moet de voorjaarsinspectie uitgevoerd worden: tel het aantal ramen bijen en broed, geef extra ruimte door het inhangen van kunstraat tegen het broednest. Plaats een extra bak als het volk tien ramen bezet en minstens acht ramen met broed heeft.

Tip 6: Controleer of er nog voldoende voer is. Hang er eventueel een extra raam met voer in als er te weinig is. Haal dit raam uit een andere kast die wel goed voorzien is, of haal een reserveraat uit de diepvries als u ramen van het vorige seizoen hebt bewaard. Haal overtollig voer weg. De bijen hebben ruimte nodig. Goed afgesloten bewaard kan het voer gebruikt worden als er vegers gemaakt worden.

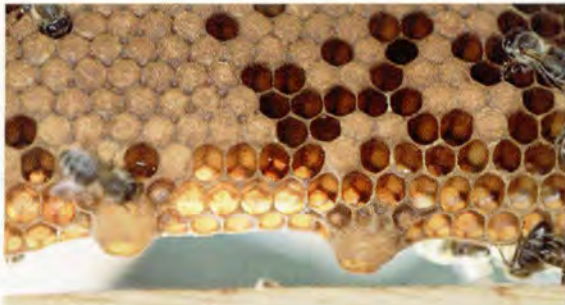
Tip 7: Zet, bij voldoende dracht en goed weer, een honingbak op het volk. (zie tip 5)

Tip 8: In die volken die de eerste darrencellen bouwen kan een darrenraat gehangen worden als vangraat voor de varroamijt. Hang het raam naast het broednest. Het zal snel door de bijen in gebruik genomen worden. Let op! Haal het raam er uit op het moment dat het darrenbroed is gesloten maar voordat het broed weer uitloopt: tussen de 10 en 22 dagen na het zien van de eerste eitjes in de uitgebouwde darrenraat.

Tip 9: Let op de eerste zwermtekenen: speeldopjes, weinig open broed in verhouding met de grootte van het broednest, weinig lege cellen voor opslag van nectar en stuifmeel en het leggen van eitjes.

Bijen met pollenbroekjes. Bloemvast. Foto's P. Elshout

Speeldopjes

Meerjarig onderzoek naar wintersterfte

Sjef van der Steen, PPO-Bijen

De resultaten van de wintersterfte-enquête 2004-2005 en de aankondiging van een nieuwe wintersterfte-enquête in 2006

Wintersterfte is niet nieuw. Elke winter gaat ongeveer 10% van de ingewinterde bijenvolken dood. Dit kan diverse oorzaken hebben zoals het inwinteren van te zwakke volken, een bijenziekte of te weinig wintervoorraad voor de duur van de winter. De term "zwak volk" kan op meerdere manieren uitgelegd worden; als klein volk, als bijen met een zwakke gezondheid waarbij dan vooral de eiwitvoorraad in de overwinterende bijen van belang is of zwak in een evenwichtige opbouw van het bijenvolk als gevolg van een bijenziekte of een vergiftiging in het voorgaande seizoen. De Nederlandse imker is zich bewust van het belang van een goede inwintering. De adviezen zoals tijdig inwinteren, zorgen voor een goede stuifmeelvoorziening voor de inwintering, hygiëne en ontsmetting van materialen en een adequate varroabestrijding, worden dan ook in acht genomen. Toch treedt er soms abnormale wintersterfte op. Het is een toenemend probleem in de bijenteelt, niet alleen in Nederland maar wereldwijd. Deze toename valt samen met de wereldwijde verspreiding van de varroamijt en de daarbij voorkomende secundaire infecties en met de afname van drachtbronnen door verstedelijking en intensivering van de landbouw. Om meer inzicht te verkrijgen in deze problematiek in Nederland is door PPO-Bijen in 2005 een vragenlijst in het septembernummer van de bijenteeltbladen geplaatst en is de imkers verzocht hierop te reageren. De uitwerking van deze enquête vindt u in dit artikel.

Aanpak in 2006

Wintersterfte is niet iets dat zomaar gebeurt. Of een bijenvolk de winter wel of niet overleeft hangt af van de inwendige/intrinsieke kracht van het bijenvolk. Deze kracht wordt bepaald door de opbouw van de bijenpopulatie en van de gezondheid van de individuele bijen. Zo heeft bijvoorbeeld een verstoring van de opbouw van de populatie gedurende het foerageerseizoen van maart tot juli/augustus, als gevolg van ziekte, ondeskundig imkeren of spuitschade gevolgen voor de opbouw van het volk in de zomer. Vervolgens werkt dit door op de hoeveelheid voedsel die verzameld en verwerkt kan worden en zo op de kans of

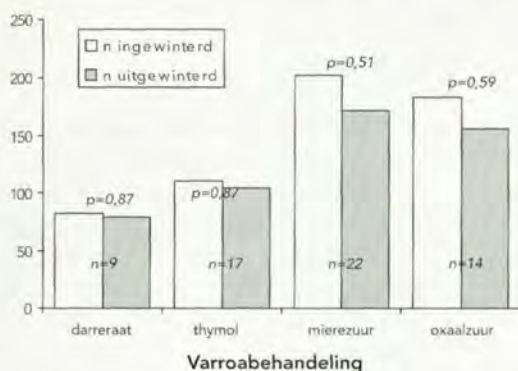
een bijenvolk de winter wel of niet overleeft. Om de verschillende factoren duidelijk in kaart te brengen en daarmee de voorlichting en het onderzoek te verbeteren wordt de 'wintersterfte' enquête in 2006 herhaald. Daarnaast wordt vanaf nu samen met de uitslag van het gratis ziekteonderzoek een vragenlijst meegestuurd naar de imkers. De ideeën van de samenwerkende internationale organisaties 'Apishealth' werkgroep, de 'Arbeitsgemeinschaft', het WISS, de werkgroep 'Bijen en Bestrijdingsmiddelen' en onderzoeksresultaten van onder andere PPO-Bijen vormen de basis van de enquête die PPO-Bijen in 2006 gaat uitvoeren. Deze aanpak vereenvoudigt de internationale samenwerking en versnelt het verkrijgen van inzicht in deze problematiek. De vragenlijst is uitgebreider dan die van 2005 en aan de imkers wordt gevraagd op verschillende tijdstippen informatie over de toestand van de bijen en de imkerpraktijk te geven.

De enquête over wintersterfte in 2005

In het septembernummer 2005 van de bijenbladen in Nederland zijn aan imkers de volgende vragen gesteld.

- Hoeveel volken hebt u in 2004 ingewinterd?
- Hoeveel volken hebben de winter 2004/2005 niet overleefd?
- Hebt u tijdens en vlak na de inwintering in 2004 bij uw volken een opvallende terugloop in volkssterkte geconstateerd?
- Met welke behandeling heeft u in 2004 de varroamijt bestreden en in welke periode (zo nauwkeurig mogelijk aangeven met datums s.v.p.)?
- In welke plaats/stad/dorp staan uw bijen?
- Met welk ras imkert u?

Op de enquête is door 46 imkers gereageerd en de resultaten worden gegeven in figuur 1. De resultaten zijn statistisch verwerkt (t-toets) om na te gaan hoe groot de kans (P) is of de gemiddelden van groepen, in dit geval het gemiddelde aantal ingewinterde en uitgewinterde volken met een bepaalde varroabehandeling, statistische betrouwbaar verschillen van elkaar of dat het verschil berust op toeval. De varroabehandeling werd meestal gecombineerd en daarom is het totaal aantal imkers in figuur 2 hoger dan de 46 inzenders. Voor de duidelijkheid is er voor gekozen de behandelingen apart te belichten en de combinaties later te bespreken. De vragen over de terugloop van de

Figuur 1. Het aantal ingewinterde en uitgewinterde bijenvolken dat een bepaalde varroabehandeling gehad heeft.

De vermelding 'n = ...' geeft het aantal imkers weer.

De P waarden geven de kans aan dat de veronderstelling dat er geen verschil is tussen gemiddelden van een varroabehandeling wel of niet terecht is.

volken, de standplaats en het bijenras zijn niet in de tabel opgenomen en worden apart besproken.

Geen effect varroabestrijding op uitwintering

De overleving van de volken van de darrenraatimkers is 94%. Er is geen verschil in ingewinterde en uitgewinterde volken. Van de volken die met thymol, mierenzuur en oxaalzuur behandeld zijn is de overleving resp. 90%, 84% en 85%. Er is geen statistisch verschil in ingewinterde en uitgewinterde volken.

Over het algemeen hebben de imkers die gereageerd hebben op de enquête weinig last gehad van een abnormale sterfte in de winter van 2004–2005. De gemiddelde wintersterfte was 15% en dit is niet abnormaal. Er is geen verschil in wintersterfte vastgesteld dat direct terug te voeren is op de varroabehandelingen. De imkers die darrenraat verwijderden hadden gemiddeld een goede overwintering en er zaten weinig uitschieters bij. Bij de uitwintering van de volken die behandeld zijn met thymolhoudende producten zoals Apiguard, Thymovar en thymolkristallen en met mierenzuur en oxaalzuur zaten grotere uitschieters; in deze groepen zitten imkers bij wie tot 80% van de volken de winter 2004–2005 niet overleefd hebben. De imkers die darrenraat verwijderen doen dit allemaal redelijk vroeg in het voorjaar en enkele gaan daar het gehele seizoen mee door. Deze imkers werken bijna allemaal met speciale darrenraten of met bouwramen.

De imkers die met thymolhoudende preparaten werken doen dit tijdens en na de inwintering en de meesten starten hiermee in september. Het mierenzuur wordt in de periode juli–september gebruikt. Dit

is afhankelijk van de zomerdracht en de inwintering. De toepassingen waren divers en varieerden van verdampers tot bierviltjes en sponsdoekjes. In de mierenzuurgroep is door twee imkers gemeld dat ze darrenbroedige volken in het voorjaar hadden. Oxaalzuur wordt in de winter gebruikt waarbij zowel druppelen als verdampen toegepast wordt. Een imker die oxaalzuur gebruikte meldde darrenbroedige volken na de uitwintering. Naast de bovengenoemde, meest toegepaste varroabestrijdingmethoden werd ook door vier imkers melding gemaakt van het gebruik van Apistan, cumafos, etherische oliën, melkzuur en Bienenwohl. Bienenwohl is een product op basis van oxaalzuur, citroenzuur, propolis, alcohol en etherische oliën dat in een broedloze periode op de bijen gedruppeld wordt. De imkers uit deze groep meldden net als de andere imkers geen of weinig wintersterfte. Een imker gaf aan de varroamijt niet te bestrijden en ook geen last te hebben van wintersterfte. Diverse imkers passen een geïntegreerde varroabestrijding toe waarbij op verschillende tijdstippen andere bestrijdingsmethoden gebruikt worden. De combinatie mierenzuur na de dracht en oxaalzuur in de winter werd zeven keer gemeld, de combinatie eerst mierenzuur en daarna thymol en thymol gevolgd door oxaalzuur werd resp. 2 en 1 keer genoemd. Ook het verwijderen van darrenraat wordt meestal gecombineerd met zowel oxaalzuur, mierenzuur en thymol. Twee imkers gaven aan dat ze de varroamijt bestreden met alleen darrenraat. Beide imkers verwijderden gedurende het gehele seizoen gesloten darrenbroed. Geen van de combinaties gaf een opvallend positief of negatief resultaat omdat praktisch alle resultaten van enkelvoudige en gecombineerde behandelingen positief waren.

Bestrijding staat los van aantal volken

Het gemiddelde aantal volken van de imker die met deze enquête meegedaan heeft is 8. In tabel 1 staan de gemiddelden vermeld, opgesplitst naar varroabehandeling. Dezelfde letter achter het getal in de kolom 'bijenvolken' geeft aan dat de verschillen op toeval berusten. De standaarddeviatie (sd), gegeven tussen haakjes, geeft een indruk van de spreiding van de aantallen bijenvolken rond het berekende gemiddelde. Een hoge sd geeft aan dat er imkers zijn met beduidend minder en beduidend meer volken dan het gemiddelde en een kleine sd geeft aan dat het aantal volken van de meeste imkers met een bepaalde varroabehandeling ongeveer even groot is. Er is geen verband tussen de varroabehandeling en het aantal volken waarmee geïmkert wordt. De standaard-

	Bijenvolken (sd)	Imkers
Darrenraat	9 ^a (6)	9
Thymol	7 ^a (7)	17
Mierenzuur	9 ^a (8)	22
Oxaalzuur	13 ^a (9)	14

Tabel 1. Het gemiddelde aantal bijenvolken per imker, opgesplitst naar varroabehandeling.

deviaties laten zien dat er een groot verschil is tussen het aantal volken dat een Nederlandse imker heeft. De meeste imkers, 27 van de 46, werkten met niet raszuivere 'Nederlandse' bijen. De carnicabij is ook populair, gevolgd door de Buckfastbij en de zwarte bij (*Apis mellifera mellifera*) met respectievelijk 11, 6 en 2 imkers. Er was geen verband tussen het bijenras en de wintersterfte.

De imkers die meegedaan hebben aan deze enquête kwamen uit het gehele land. Dit vergroot de representativiteit van de enquête omdat de bijenvolken gehouden worden onder verschillende klimaat- en drachtomstandigheden. In tabel 2 staat de verdeling naar provincie van de imkers die meegedaan hebben.

Wanneer aangenomen wordt dat de imkers die gerea-

Provincie	aantal imkers
Drenthe	6
Gelderland	10
Limburg	6
Noord Brabant	5
Noord Holland	5
Overijssel	5
Utrecht	2
Zeeland	3
Zuid Holland	4

Tabel 2. Verdeling van de imkers over het land

geerd hebben een doorsnede zijn van de Nederlandse imker kan geconcludeerd worden dat:

- in de winter 2004-2005 geen massale abnormale wintersterfte plaatsgevonden heeft
- de varroamijt bestreden wordt met een scala van methoden, met een duidelijke voorkeur voor bestrijding met darrenraat verwijderen en het gebruik van organische zuren.

Besluit en enquête 2006

De conclusie van de enquête is: er was relatief weinig wintersterfte en er is niet een bepaalde varroabestrijding aan te wijzen als oorzaak. Er is meer informatie nodig omdat, zoals al in de inleiding geschreven is,

de oorzaak van wintersterfte ruim voor de inwintering kan liggen. Daarom hopen we dat u in groten getale reageert op de onderstaande enquête. Het is de bedoeling dat de imkers die deze enquête invullen in de loop van 2006 persoonlijk korte vragenlijsten gemaild of toegestuurd krijgen over ontwikkeling van bijenvolken, ziekte en ziektebestrijding en inwintering.

De ingevulde enquête kan gestuurd worden naar: PPO-Bijen, Postbus 69, 6700 AB Wageningen of gemaild worden naar infobijen.ppo@wur.nl. Een elektronisch exemplaar van de enquête kunt u opvragen via infobijen.ppo@wur.nl.

advertentie

WAAROM NOG GIF ?? SCORPION BENEFICIAL ORGANISMS

OMDAT HET WERKT !

controleer uw schuiflade op deze varroaresten om te zien dat uw pseudoscorpionen actief zijn

www.scorpion-beneficial-organisms.com
info@scorpion-beneficial-organisms.com
Talmastraat 59a
3038SL Rotterdam
010 4662085

€ 8,- p/behandeling
+ verzendkosten

Een actieve inbreng van de imkers gevraagd

Sjef van der Steen, PPO-Bijen

Wereldwijd loopt de bijenstapel terug. Dit heeft een aantal oorzaken. Een hiervan is de vergrijzing van de imkers, een andere is de verstedelijking en de daarmee samenhangende problemen om bijen te houden. PPO-Bijen kan hier geen invloed op uitoefenen. Naast deze maatschappelijke aspecten is er natuurlijk de gezondheid van de bijen. Met de komst van de varroamijt zijn diverse bijenziekten, die samenhangen met de 'weerstand' van de bijen, zoals Europees vuilbroed en andere bacterie- en virusinfecties veel duidelijker op de voorgrond getreden. Voorheen kwamen deze ziekten sporadisch voor. PPO-Bijen wil samen met de imker werken aan het overzichtelijk in kaart brengen van de bijengezondheidssituatie in Nederland.

Al decennia lang wordt aan alle imkers de mogelijkheid geboden om gratis monsters in te sturen naar PPO-Bijen voor onderzoek naar bijenziekten. Hiervan wordt op beperkte schaal gebruik gemaakt. In 2005 heeft PPO-Bijen een enquête gehouden over de wintersterfte in de winter van 2004-2005. Zie pagina 104-106 in dit nummer. Dit onderzoek wordt voortgezet met een nieuwe, meer uitgebreide enquête waarin breder en op langere termijn gekeken wordt naar oorzaken van wintersterfte.

Oproep

Niet alle imkers willen of kunnen deelnemen aan de enquête over het wintersterfte-onderzoek 2006. Wat wel alle imkers kunnen doen, en waar PPO-Bijen uitdrukkelijk om vraagt, is om in die gevallen, waarin u constateert dat het niet goed gaat met uw bijen, in actie te komen. We vragen u om in dat geval een monster met een duidelijke omschrijving van de klacht naar PPO-Bijen te sturen. Wij onderzoeken het monster op bijenziekten.

De informatie hierover beschrijft, samen met de resultaten van de aangekondigde enquête 2006, de gezondheidstoestand van de honingbijen in Nederland. Gecombineerd met informatie van de Algemene Inspectie Dienst over spuitschades en informatie van buitenlandse instituten waarmee we samenwerken, verwachten we zo meer inzicht te krijgen in de oorzaken van de terugloop van de bijenstand en daarvoor de voorlichting beter af te kunnen stemmen op de behoefte.

Wat te doen bij een calamiteit

In het actieve bijenseizoen worden dagelijks honderden bijen geboren en gaan er ook honderden dood. Deze vindt u, behalve enkele dode bijen voor de kast, niet terug voor de kast omdat de bijen buiten sterven. Liggen er plotseling veel meer bijen voor de kast dan is er een calamiteit. Dit kan veroorzaakt zijn door bestrijdingsmiddelen, ziekte of ondeskundig handelen van de imker. In het geval dat u spuitschade verwacht waarschuwt u de AID die dan een onderzoek in zal stellen. Wanneer dit niet zo duidelijk is, verzoeken we u een monster naar ons te sturen van minimaal 100 levende of pas gestorven bijen. Hetzelfde geldt voor afwijkend broed. Als het vermoeden bestaat dat het Amerikaans vuilbroed is, dan schakelt u de Bijen Gezondheids Coördinator (BGC) van uw vereniging/regio in. In de andere gevallen stuurt u een stuk broed van minimaal één vierkante decimeter naar PPO-Bijen.

Het monstermateriaal kan gestuurd worden naar: PPO-Bijen, Postbus 69, 6700 AB Wageningen.

Het onderzoek is gratis.

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Rectificatie zeeasterhoning

In het maandblad BIJEN, februari 2006 heeft het volgende artikel gestaan: *Opposites attract – De zoete ziltheid van zeeasterhoning.*

Enige gegevens betreffende het artikel zijn helaas niet gepubliceerd, waarvoor onze verontschuldiging. Het betreft:

De zoete ziltheid van zeeasterhoning is geschreven door Marianne Fischer met een tekening van Cathérine Kuil. Met toestemming van de schrijfster is het artikel overgenomen uit Slakkengang, nummer 5 – 06/2005.

Slakkengang is een publicatie van Slow Food Nederland, Postbus 2695, 1000 CR, Amsterdam. Website www.slowfood.nl

Koninginnen laten bevruchten op het teeltstation 'Ameland'

Ook in het jaar 2006 is het eiland Ameland beschikbaar voor iedere imker die zijn eigen koninginnen wil laten bevruchten.

In 2006 is het de bedoeling om twee doorgangen te organiseren. Zie onderstaand schema.

Kosten per kastje €8,-.

Hieronder een schema zoals u zou kunnen werken

Termijn	Overlarven	Uitlopen moer	Naar Ameland	Terug van Ameland
1	17-05-06	29-05-06	3-06-06	24-06-06
2	7-06-06	19-06-06	24-06-06	15-07-06

Voorwaarden: Alleen Apidea's, Kirchheimers, minikastjes, éénraatskastjes en vergelijkbare kastjes mogen worden ingezonden. Deze kastjes mogen geen darren bevatten en dienen absoluut voorzien te zijn van een darre-rooster. Drie- en zesramers worden niet toegelaten. Zorgt u zelf voor voldoende voer! Het is voor ons niet doenlijk om bij te voeren

Advies: merk uw koninginnen zodat u zeker weet dat u uw eigen koningin terugkrijgt.

Als darrenlijn wordt in 2006 opgesteld een 14-tal volken van:

B25(CS)= 02-B126(PJ) x B238(PJ)
00-B134(PJ) x B106(PJ)
98-B188(PJ) x B123(PJ)
96-B172(PJ) x B 161(PJ)
93-B252(PJ) x A224(PJ)
91-B314 x B62 enz.

108 Aanleveren en afhalen bootsteiger Holwerd naar Ameland

Termijn	Aanleverdag	Tijd	Ophaaldag	Tijd
1	3-06-06	10:45-12:00	24-06-06	10:45-12:00
2	24-06-06	10:45-12:00	15-07-05	10:45-12:00

De volgende regels zijn van toepassing: Aanmelden uitsluitend telefonisch of per e-mail. Reserveer zo vroeg mogelijk bij: Gosse van der Velde, 050-54 21 794, 06-20 81 98 81, E: gvdvelde@tiscali.nl
of bij Jan Kienstra, 0519-54 26 44, 06-53 43 85 63, E: jkienstra@home.nl

Dit is een zustergroep die is geselecteerd en de goede eigenschappen van de Buckfastbij in zich heeft. Het materiaal is stabiel en gaat spaarzaam om met voer. De volken geven een grote honingopbrengst. De volken zijn zeer wintervast.
Zie voor verdere informatie: www.buckfastameland.nl.

advertentie

Voor een geneesmiddelenonderzoek (afkorting: PVB/0011) zijn we op zoek naar

Mannen en vrouwen (18 jaar of ouder) die allergisch zijn voor bijen- of wespensteken

Dit onderzoek betreft een nieuw geneesmiddel dat ontwikkeld is voor de behandeling van allergische reacties bij bijensteken.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door Dr. De Groot, Rotterdam, Dr. Roovers, Tilburg, Dr. Oude Elberink, Groningen.

Voorafgaand aan het onderzoek vindt een medische keuring plaats. Tijdens het onderzoek wordt u of met een al bestaand middel ofwel met het nieuwe geneesmiddel tegen uw allergie behandeld. Het lot bepaalt welke behandeling u zult ondergaan.

De behandeling duurt tot en met de zomer 2006. Aan het eind wordt naar de effectiviteit van de behandeling gekeken door middel van een opzettelijke bijensteek, in een veilige omgeving (op de dagbehandeling van een ziekenhuis).

Als de behandeling effectief blijkt te zijn, betekent dit dat u bij een toekomstige bijensteek veel minder kans op een algemene allergische reactie heeft.

Voor dit onderzoek komt u in het begin wekelijks, daarna één keer per maand naar uw allergoloog. Er zijn minimaal 14 bezoeken noodzakelijk.

Per bezoek aan de arts wordt €25,- vergoed ter dekking van de (reis)kosten. Bij grote afstanden wordt dit bedrag aangepast.

Het ondergaan van de bijensteek wordt vergoed met €100,-.

De reiskosten worden eveneens vergoed.

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met: **Bureau Special Secretary Service, tel.: 0297 – 231249**

Overlarfdagen van de Carnicavereniging Oost

Roelof Waaijer, J.C. de Rijpsstraat 1, 7532 XS Enschede,
053-46 12 416, E: info@carnicaverenigingooost.nl

Carnicalijnen van de Duitse eilanden 2006

Wangerooge 2006

C-T 07

10 darrenvolken v. C-T 07, Zb.-Nr. Fehling 6-42-682/03

Verzendadres: Uwe Meinjohanns, Halsbekerstr.115,
26655 Westerstede-Tarburg, 0049-44 88 76 10 91.

Open: 30 mei 2006

Laatste aanlevering: 8 augustus 2006

Spiekeroog 2006

C-T Hoffmann

22 darrenvolken v. Zb. Nr 6-39-519/03

Verzendadres: R. Andritschke, Südstr. 14, 31832
Springe 0049-50 44 708

Aanname dagelijks, tel: eiland, 0049-76 6 19 van
17:00 tot 18:00 uur gedurende opening.

Open: 28 mei 2006

Laatste aanlevering: 13 augustus 2006

Langeroog 2006

C - Peschetz

Dochter v. Zb. Nr. Saathoff 17-27-20/03

Verzendadres: W. Wilms, Helsingborgerstr. 31, 28719
Bremen, 28719 Bremen, 0049-42 16 34 610.

Open: 29 mei 2006

Laatste aanlevering: 1 augustus 2006

Overlarfdagen Limburg

Buckfast: H.H. Korten, Asbroek 4, 6088 PE Roggel,
0475-45 34 20, na telefonische afspraak.

Carnica: J.J. Steegh, Brandakkersweg 2, 5971 NX
Grubbenvorst, 077-36 61 886, na telefonische
afspraak.

Carnica: E. Sambeth, Heiberg 7, 6436 CI
Amstenrade, 046-44 28 271, na telefonische afspraak.

Carnica: P. Elshout, Wilhelminalaan 52, 6114 BH
Susteren, 046-44 92 987, na telefonische afspraak.

Carnica: M.v.d. Boogaert, Bocholterweg 5, 6006 TL
Weert, 0495-52 00 80, na telefonische afspraak.

Norderney 2006

Carnica Varroatoleranzprojekt Kirchhain

30 darrenvolken v. Zb.-Nr Kirchhain 7-45-155/03

Verzendadres: H. Lengert Süderst 12 Südvictorbur
26624 Südbrookmerland, 0049-42 24 14

Open: 30 mei 2006

Laatste aanlevering: 25 juli 2006

Just 2006

Carnica Sklenar 47/G/10 met ca. 16 darrenvolken.

Dochter v. Zb.-Nr Bogdanowicz 6-87-31/03

Verzendadres: J. Fussy, Eschstr. 59, 26680
Strücklingen-Saterland, 0049-44 98 91 297.

Open: 29 mei 2006

Laatste aanlevering: 1 augustus 2006

www.carnicaverenigingooost.nl, bel Roelof Waaijer,
053-46 12 416 of kijk op
www.bienenzucht.de/inselbel.htm

Opening Bijenschans Corversbos

Henk Rempe, sec.VBBN subver. Gooiland, 'Corversbos'
Hoewel de Hilversumse imkervereniging officieel te boek staat als subvereniging Gooiland van de VBBN, hebben wij het meestal zelf over Bijenvereniging Corversbos en noemen onze verenigingsstal Bijenschans Corversbos. Sinds mensen heugenis worden in het Corversbos – thans in eigendom en beheer van Natuurmonumenten – bijen gehouden. Dat gebeurde in vroeger dagen in een bijenschans zoals met name gebruikelijk in het Gooi. (Zie *Imkersencyclopedie*, pag. 36). Gaandeweg bestond deze schans uit een bijenstand met een open overkapping aangeleund door een schuurtje.

110

In 2000 is de schans met schuurtje grotendeels in vlammen opgegaan. Hierbij gingen ook korven, kasten en bijenvolken verloren. Natuurmonumenten heeft ons echter weer uit de brand geholpen door een nieuwe schans te ontwerpen en daarvoor ook het materiaal te leveren. Na een langdurige vergunningsperiode zijn

we in 2003 met vrijwilligers begonnen de schans weer op te bouwen. Eerst was het bijenonderkomen aan de beurt. Daarna werd dankzij de sponsoring van velen het bijgebouwtje (4 x 8 m.) gerealiseerd. Begin 2006 was de klus geklaard.

Op 6 mei a.s. vindt om 13.00 uur de opening van onze nieuwe schans plaats. Cees van Holland zal aanwezig zijn met honing en imkermaterialen, een biologische kweker uit de omgeving met zijn producten, Krijn Spaan met drachtplanten en een kunstenares die haar inspiratie uit de natuur haalt. Natuurlijk zijn wij er om de bezoekers over het leven van de bij te informeren. Op het moment van schrijven zijn we bezig nog andere natuurverenigingen uit te nodigen.

U bent van harte welkom op onze nieuwe schans in het Corversbos te Hilversum. Een routebeschrijving vindt u op onze website:

www.gocites.com/bijenschansnl

Graag tot ziens op zaterdag 6 mei a.s.

Op de puinhopen na de brand in 2000 is met hulp van Natuurmonumenten een compleet nieuwe schans verrezen.

Rommel- en ruilmarkt voor bijenhouders

De boeldag van imkermateriaal in Lonneker was in 2005 een groot succes. Daarom gaan we dit jaar op herhaling. Op de derde zaterdag van mei - dat is 20 mei - willen wij weer imkers uit het hele land in de gelegenheid stellen nog bruikbare imkerspullen met elkaar te ruilen of te verkopen. Van hoogwaardige roestvrijstalen honingslingers tot multiplex binnenbakken en van bijenkappen tot rookpotten.

Dit jaar is de boeldag op 20 mei, van 10.00-14.00 uur, bij bevruchting- en proefstation Oost- Nederland, Glanerbrugweg te Lonneker. De handel is gratis: u bent geen marktgeld verschuldigd.

Andere activiteiten

- Het imker-depot Enschede van Roelof Waaijer is present. U kunt producten kopen tegen aantrekkelijke prijzen: kunstraat van het Bijenhuis Wageningen bijvoorbeeld.
- Er is een stand met bijenplanten, -bomen en -struiken.
- U kunt gratis overlarven van verschillende bijenrassen.
- U kunt ter plekke alternatieve bijenwoningen en observatiekasten bewonderen.

Voor een goed verloop van de verkoop is het prettig dat u zich een dag van tevoren aanmeldt bij de organisatie.

Routebeschrijving

Op de provinciale weg tussen Enschede en Lonneker neemt u de afslag Losser. Na ongeveer 1 km neemt u de afslag rechtsaf richting Glanerbrug.

Meteen aan het begin van deze weg ziet u aan de linkerkant een opvallend gekleurde Oost-Duitse bijenwagen: dan bent u gearriveerd.

Als u via de A1 naar Twente komt, rijdt u door tot Oldenzaal, daar neemt u bij de reclamezuil van MacDonalds de afslag richting Enschede en Vliegfeld Twente. Als u vervolgens door Lonneker rijdt, ziet u even na het dorp de afslag Losser (zie verder hierboven).

O ja voor wij het vergeten, de koffie is bijna klaar.

Inl.: Ludwich Asbreuk, 053-53 83 985, Frans Halman, 053-46 11 162 of Roelof Waaijer, 053-46 12 416, E: roelofwaaijer@home.nl, www.Carnicaverenigingooost.nl

111

Oost-Indische kers

Mijn reactie op de vraag van Hans van Rossen, Den Haag, in 'De Lezer Schrijft' (BIJEN 15(1): 16-17 (2006) of er verband bestaat tussen het ontbreken van mijten en de aanwezigheid van bepaalde planten.

Dit verband bestaat inderdaad! Door belangrijke stoffen en de bijzondere eigenschappen van de Oost-Indische kers zal je geen last hebben van mijten of andere parasieten. Ik heb in mijn kruidentuin, in de buurt van o.a. rabarber en mierikswortel geen ongedierte kunnen ontdekken.

Tevens zou ik iedere imker willen aanraden de Oost-Indische kers tussen de bijenkasten te laten groeien. Bijen rusten op de bladeren uit en worden op die manier ontsmet. Oost-Indische kers zou ik zaaien tussen groenten en fruitbomen, tegen bladluizen, wolluizen en witte vlieg. Deze plant trekt zweefvliegjes aan die zich voeden met de larven van ongedierte.

Bernhard Liesandt, Zijtaart

Kapuzinerkresse

Bovenstaande benaming heeft meerdere malen in het Deutsches Bienen Journal (DBJ) gestaan. Nu zo'n tien jaar later heeft de Oost-Indische kers (Oik), de Nederlandse naam voor de Kapuzinerkresse, plots de belangstelling van een aantal Nederlandse imkers. Ook nu dezelfde positieve geluiden over de eenvoud en het gemak waarmee deze plant een einde maakt aan het varroavraagstuk. Omdat ik, de redacteur van dit artikel, dicht bij de Duitse grens woon en mijn Duitse imkercollega's goed ken, heb ik de gekte rond deze wonderplant van dichtbij meegemaakt. Ik voel me daarom verplicht er iets dieper op in te gaan.

Kapuzinerkresse Wahn

Zo werd het genoemd door de Duitse imker Anton Janssen. Deze imker - bekroond met de hoogste Duitse onderscheiding voor zijn inzet voor de bijenteelt - was ooit een fanatieke deelnemer aan deze vorm van mijtenbestrijding. Bij menig Duitse imker verdwenen destijds de bijenkasten, zoniet de hele

bijstand, onder het alles overwoekerende Oost-Indische kers. De bijen moesten zich letterlijk door het bladerdek van deze éénjarige woekeraar heen wurmen, om in of uit de bijenkast te komen. Om aan de bijen te kunnen werken moest eerst de snoeischaar erin. De Duitse imker Karl Zech was destijds de promotor van deze manier van mijten bestrijden. Hij en zijn volgelingen publiceerden met regelmaat hun bevindingen in het DBJ.

Deze publicaties duurden van 1997 tot 2001. In de laatste publicatie van Karl Zech vertelde hij afgestapt te zijn van de eerder gebruikte methode. Hij oogstte nu de bladeren van de Oost-Indische kers en perste deze uit, om vervolgens met het vocht loopmatjes te doordrenken. De bijen werden als het ware gedwongen over een ontsmettingsmat te lopen. Dit moest het zijn.

112 Daarna is er niets meer van deze 'uitvinder' vernomen.

Twee jaar lang hebben de enthousiaste imkers in het grensgebied nabij Sittard (Selfkant) hun bijen in de bloemetjes (lees Oost Indische kers) gezet, totdat er ongekend veel van de op deze wijze behandelde volken het loodje legden. Daarmee kwam er een einde aan de Kapuzinerkresse Wahn.

Invloed Oost-Indische kers op de varroamijt?

Om dit te onderzoeken heeft Prof dr. Bergman, een deskundige op het gebied van allelopatische reacties, in de jaren 1999 en 2000 onderzoek gedaan naar de mogelijke repellente en/of dodelijke werking van de Oost-Indische kers op de varroamijt. Allelopatische reacties zijn vrij vertaald ziekmakende reacties tussen planten en planten en planten en insecten.

Hij deed proeven met gelijkwaardige kunstzwermen en broedafleggers. Een deel van deze bijenvolken functioneerde als controlevolk. Om de volken zo vroeg mogelijk tussen het bladerdek van de Oost-Indische kers te krijgen werden de zaailingen vooraf gekweekt om ze na de ijsheiligen rond de bijenkasten aan te planten. Als de planten bij goed weer eenmaal aanslaan groeien ze hard. Pas als de planten bloeien, geven ze de typische geur van de Oost-Indische kers af. Alle volken werden na het einde van de bloei van de Oost-Indische kers, meerdere malen behandeld met Perizin om de in de volken aanwezige mijten te doden. De afgefallen mijten werden zorgvuldig geteld. De volken die tussen de Oost-Indische kers hadden gestaan, hadden in vergelijking tot de controlevolken beduidend minder mijten. Het verschil varieerde tussen de 42 en 50 %. Een positieve uitkomst, maar te weinig verschil om verder niets meer aan varroabestrijding te doen. De oorzaak van een verminderde mijtenpopulatie heeft deze Duitse

wetenschapper niet gevonden. Hij vermoedt dat de geur van de Oost-Indische kers een versturende werking heeft op de voortplanting van de mijt. Mijten vinden immers dmv geursignalen de juiste cel met daarin een larve die binnen enkele uren zal overgaan in de gesloten broed fase. Worden deze geursignalen overtroefd door een andere geur, dan zullen de mijten de cel niet of slecht vinden. Het zelfde gebeurt als men hennepplanten (*Cannabis sativa*) tussen koolplanten zet! Een koolwitje op zoek naar een koopplant om haar eitjes af te zetten, zal deze plant niet vinden als de cannabis bloeit en zijn typerende geur produceert.

Om van de bloei van de OI kers te profiteren en zo mogelijk van deze tussentijdse varroabestrijding gebruik te maken, adviseert Prof. Bergman bijenkasten met ruimbemeten vliegspleet te gebruiken en tijdens de bloei van de Oost-Indische kers te imkeren met open varroabodem.

Allelopatische 'mijtenbestrijders'

Naast de Oost-Indische kers zijn er veel meer planten met vergelijkbare reacties op de ontwikkeling van de varroamijt. Als we er de bijenbladen van de laatste 10 jaar op naslaan vinden we vergelijkbare en vermeende waarnemingen, als tincturen, aftreksels en andere toepassingen van o.a. walnootbolsters, wintergroen (*Hedera*), steenklaver, mannetjesvaren, citroenmelisse, tabak, kruidnagel, naalden van een Australische 'den' en recentelijk de niembom.

Al deze planten hebben gemeen dat ze een repellente of soms een dodelijke uitwerking hebben op bepaalde insecten en/of mijten. Helaas falen ze allemaal als het gaat om de volledige bestrijding van de varroamijt. Laten we, gezien bovenstaande, voorkomen dat we het gekscherend over zo'n tien jaar moeten hebben over de Oost-Indische kers gekte.

Plant informatie

De Oost-Indische kers (*Tropaeolum minus* L), komt van oorsprong uit Peru. In ons klimaat is het een éénjarige plant. De plant heeft geneeskrachtige eigenschappen en bevat het bacteriedodende benzyloisothiocynaat. De bloemen hebben een muntachtige smaak. Voor de bestrijding van de witte vlieg, bladluizen op broccoli en wolluis in appelbomen kan de Oost-Indische kers toegepast worden in biodynamische land- en tuinbouw.

Referenties

Deutsches Bienen Journal 12/97, 10/99, 2 en 3/2000, 8/2001

Peter Elshout

Meer 'autochtoon' groen in België

Wij kennen veel exoten onder onze planten, die voor bijen en andere dieren soms een zegen zijn, maar vaak ook een ecologisch isolement vormen of woekerneiging vertonen. De meningen lopen uiteen, getuige een discussie op www.bijenhouden.nl.

Een plant is inheems, wanneer hij in zijn natuurlijke verspreidingsgebied leeft. Maar een plant is bovendien autochtoon, wanneer hij ook afkomstig is van strikt lokaal zaai- of plantgoed. Dit kan belangrijk zijn, omdat autochtone planten vaak beter zijn aangepast aan de plaatselijke groeiomstandigheden en dus minder ziektegevoelig zijn -u kunt uw gefronste wenkbrauwen weer ontspannen.

Zo ontkiemen bijvoorbeeld haagbeuken uit Oost-Europa (waar ze aangepast zijn aan een harde vorstperiode) in deze contreien vroeger, en uit Engels onderzoek bleek dat een autochtone meidoorn minder gevoelig is voor late vorst en meeldauw, onder meer vanwege de latere bloei.

Niet alleen ziektegevoeligheid speelt een rol, ook het samenleven met specifieke streekgebonden micro-organismen, planten en dieren is van belang. Wellicht is het bloeitijdspit van een autochtone plant ook beter afgestemd op de jaarcyclus van plaatselijke solitaire bijen. Of misschien is de nectar- en stuifmeelopbrengst rijker, maar onderzoek hiernaar is nodig. In Vlaanderen is o.a. 'Bos en Groen' met dit onderzoek begonnen in vijf afzonderlijke herkomstgebieden, in samenwerking met particulieren en kwekers.

Van een heksenjacht tegen exoten is geenszins sprake, 'al zitten in alle kringen wel extremisten', maar goed ingeburgerde planten met een eigen cultuurhistorische of karakteristieke waarde hebben zeker hun bestaansrecht. De aandacht gaat vooral uit naar de natuurterreinen en buitengebieden, om die op termijn vitaler te helpen maken.

Meer hierover op www.bosengroen.be

Vlaamse Imkerbond, september 2005.

De Siciliaanse prachtbij

In 1988 deed de Italiaanse imker Carlo Amodeo een grote ontdekking in Carini, een afgelegen dorpje in Noord-Sicilië: hij vond in een verlaten bijenstand drie volken met zwarte en zachtaardige bijen, in goede gezondheid. Op het eiland waren heel veel bijenstanden door varroa-infecties uitgestorven.

Hij liet de volken op het entomologisch instituut van de universiteit van Palermo onderzoeken, en daar bleek deze bij voor 90% de puur-Siciliaanse bij *Apis*

buiten-snipers

berichten uit de
buitenlandse
bijenbladen

mellifera sicula te zijn. Om ze te kunnen opkweken tot een nagenoeg 100% raszuiverheid, zijn deze drie volken toen naar het bijenvrije eilandje Ustica verhuisd, dat 52 km noordelijker ligt.

De Siciliaanse bij is niet alleen varroaresistent en zachtaardig, maar heeft ook geen neiging tot roverij, zelfs niet bij kleine kolonies: ieder volk verdedigt goed zijn voorraden. Ze produceren rijkelijk propolis en honing, hebben een sterke voorjaarsontwikkeling en het jaar rond een broednest: ze zijn goed aan het klimaat aangepast.

Deze voortreffelijke lokale bij was helaas verdrongen door de gebruikelijke import, zoals *Ligustica*, *Carnica* en *Buckfast*. Het langzamerhand ontstane nieuwe mengsel werd door de plaatselijke imkers beschreven als agressief, rovend, oneconomisch met voer en niet varroatolerant. (De eerste meldingen over *Apistan*-resistentie kwamen uit Italië in 1981).

Een lokale, sterke bij die goed met de varroamijt overweg kan en de bescherming van biodiversiteit is van steeds groter belang gebleken; daarom is Carlo Amodeo al die jaren doorgesgaan met kweken. Hij is voor zijn trouwe pionierswerk terecht gelauwerd: door het Italiaans Nationaal Instituut voor Apicultuur (INA) werd hij uitgeroepen tot enige officiële *Sicula*-koningin-teler.

Inmiddels is deze mooie bij Noord-Sicilië voorzichtig aan het terugveroveren.

American Bee Journal, September 2005.

Fusie ZLTO, LLTB en VBBN een feit

Verslag ALV Bond van Bijenhouders van de ZLTO 1 april 2006

Aat Rietveld, voorzitter van de BvB NCB

Onder het toezien van de notaris de heer Mr. Tesser werd het voorstel tot fusie met de VBBN en de LLTB in stemming gebracht.

Dankzij de intensieve contacten van het hoofdbestuur met de achterban was er geen behoefte meer een aan inhoudelijke discussie. Wel zijn er enkele informatieve vragen gesteld die door de voorzitter worden beantwoord en genotuleerd door bestuurslid en notulist dhr. Mari van Iersel. De voorzitter, Aat Rietveld, gaf aan dat aan alle formaliteiten is voldaan en dat de stemming kon plaatsvinden. Uiteraard liet hij zijn uitleg in deze gewichtige juridische kwestie met een hoofdknik bevestigen door de notaris. De stemming vond conform de statuten schriftelijk plaats.

Door de voorzitter werd meegedeeld dat het stembureau voor deze belangrijke stemming bestond uit de oud-voorzitter en secretaris Jan Beekman en de oud-secretaris en voorzitter Kees Roelen. De beide heren, die hun diensten aan onze bond al in ruime mate hebben aangeboden, zonderden zich af om de stemmen te tellen.

De uitslag van de stemming is: vóór 92, tegen 12, onthouding 1, niet ingeleverd stembriefje 1.

Dit betekend dat 86,7% van de uitgebrachte stemmen vóór deze fusie is. Bij een aanwezigheid van 45 van de 58 afdelingen is dat een zeer ruime meerderheid te noemen. Als bestuur mag je dan trots en voldaan zijn. Het waren immers de leden die in 2004 het bestuur opdroegen om de weg naar fusie met de VBBN in te gaan. Een proces dat dus letterlijk vanuit de basis van de Bond van bijenhouderij NCB is gestart. Groot was ook de vreugde toen in januari 2006 de LLTB zich aansloot.

Onder het toezien van de notaris werd door voorzitter en vice-voorzitter, Jack van der Dussen, het proces verbaal van deze gebeurtenis getekend.

Het nieuwe bestuur van de NBV heeft de taak voort te gaan met het bouwen aan een nieuwe organisatie en vooral de band met haar leden in stand te houden.

Verslag ALV LLTB 1 april 2006

Jan Slots, voorzitter Bond van Imkers LLTB

De jaarvergadering van de Bond van Imkers LLTB heeft op 1 april 2006 met een grote meerderheid besloten tot deelname aan de fusie met VBBN en BvB ZLTO.

Er werden 325 stemmen vóór deelname aan de fusie uitgebracht, 6 stemmen tegen de fusie en 85 blanco stemmen. Dat betekent dat er na bijna tachtig jaar een einde komt aan het bestaan van een zelfstandige Bond van Imkers in Limburg. Dat heeft iets droevigs in zich, maar er is vooral vreugde: na meerdere pogingen is het nu gelukt, we maken samen een nieuwe, grotere organisatie, klaar voor de toekomst.

We hebben in Limburg in de korte voorbereidingstijd voor de fusie niet alle leden kunnen overtuigen van de voordelen die een sterke imkerorganisatie in Nederland ons gaat bieden. Aan de imkers die nog onzeker zijn zou ik willen vragen: Geef de nieuwe organisatie het voordeel van de twijfel.

Onderdeel van het besluit tot fusie was de benoeming van Joep Verhaegh tot hoofdbestuurslid van de nieuwe organisatie. Gefeliciteerd met je benoeming Joep. Ikzelf en mijn mede-hoofdbestuursleden zullen geen deel uitmaken van het bestuur van de NBV. In de fusiebesprekingen had men oor voor elkanders argumenten en werd er constructief samengewerkt. Dat geeft mij het vertrouwen dat het goed zal gaan met de nieuwe vereniging.

Het huidige bestuur van de Bond van Imkers LLTB zal nog zaken afhandelen en voor de overdracht aan de nieuwe vereniging zorgen. Ger Linders zal nog wel wat woensdagen op het Landbouwhuis te vinden zijn.

De afdelingen in Limburg zullen samen blijven werken in de Groep Limburg. De eerste bijeenkomst voor het bestuur van de Groep Limburg zal gehouden worden op dinsdag 18 maart 20.00 uur in Baexheimerhof te Baexem.

Ik wens de NBV veel succes toe.

Verslag ALV VBBN

Jos Plaizier, voorzitter VBBN

Het was druk tijdens de laatste Algemene Ledenvergadering van de VBBN. Meer dan 200 imkers waren erop afgekomen.

Na de behandeling van het agendapunt 'Fusie met twee andere bijenhoudersorganisaties' gaf de stemming een maximaal positief beeld: 151 stemmen voor en 0 tegen.

In de discussie bleek dat imkers al veel langer de noodzaak van een fusie tussen bijenhoudersorganisaties in Nederland een vereiste vonden. Vreemd dat het zo lang geduurd heeft. Maar beter laat dan nooit.

Waardering was er voor het HB dat afgelopen jaar goed en effectief heeft gecommuniceerd met de achterban. De bijgesloten brief bij BIJEN van januari met een beschrijving van de stand van zaken heeft vele vragen beantwoord. Ook de discussies in de Groepen van afgelopen jaar heeft veel verhelderd. Tijdens de behandeling van het agendapunt werden dan ook vrijwel geen vragen gesteld over de inhoud van de fusie en de fusiestukken.

Wel had de vergadering het verzoek aan het HB om aan het bestuur van de nieuwe vereniging een voorstel te doen voor de uitwerking van een nieuwe structuur voor Handel. De vergadering sprak uit dat het zinvol was een of meerdere personen vanuit de ALV en met kennis van de recente geschiedenis van de afdeling Handel te betrekken bij de voorbereiding van de nieuwe structuur van Handel. Het HB zegde toe dit in bespreking te brengen in het nieuwe Hoofdbestuur.

Bij gepraat (47)

Eric Blankert, voorzitter ABTB

Stonden eerdere studiedagen in het teken van: hoe verkrijg ik informatie over bijen houden en welke informatie heeft de imkerbond ABTB, van koninginnenteelt en honing-eigenschappen en eisen voor verkoop en verwerking, van bijengezondheid en wat komt er kijken bij bestuivingwerk. Ditmaal stond onze goed bezochte bijenkomst van 11 februari in het teken van de factoren die de omgeving van onze bijen bepalen. Dhr. B. Nijenhuis van de Provincie Gelderland gaf een schets van het beleid van de provincie, de ecologische verbindingzones en het hierop afgestemde beleid. Deze maatregelen begeleid door diverse subsidie-regelingen werden in onze bijeenkomst toegelicht. Aan de hand van een door Arie Doornink uit het Engels vertaalde powerpoint-presentatie van het promotie-onderzoek van mw. K. Winkler aan de universiteit te Wageningen, konden wij kennis maken met de effecten van de plantensoorten in de mengsels van akkerranden op de insecten en haar vijanden. Dit gedegen onderzoek geeft inzicht in het belang van een juiste samenstelling van de bloemenmengsels die gebruikt worden bij het inzaaien van akkerranden en het gewas wat verbouwd wordt. Een verminderd gebruik van selectieve bestrijdingsmiddelen kan hiervan een gevolg zijn.

Insectenonderzoeker R. Kleukers van 'Eis-Nederland/Naturalis' gaf ons inzicht in het werk en de verwerking van de gegevens van de bij 'Vereniging Onderzoek Flora en Fauna' aangesloten organisaties, zoals: Anemoon (marine organismen, BLWG (mosses en korstmossen) Eis-NL (ongewervelde), Floron (vaatplanten) KNNV (veldbiologie algemeen), NEV (insecten) NMV (paddestoelen) Rayon (reptielen, amfibieën en vissen), Sovon (vogels), Tinea (kleine nachtvlinders), Vlinderstichting (vlinders en libellen), Zoogdierenvereniging (zoogdieren). Het VOFF is gevestigd op Toernooiveld 1 6525 ED Nijmegen, 024-36 52 353, E: voff@voff.nl, www.voff.nl. Het Bureau van Stichting European Invertebrate Survey - Nederland, Postbus 9517, 2300 RA Leiden, 071-56 87 670, E: eis@naturalis.nnm.nl. Bekend is de uitgave 2004, deel 6 van de Nederlandse Fauna over Nederlandse Wespen en Mieren. Een spannende ontwikkeling is het Nederlandse Soorten-register. Niet alleen komt een geïnformeerde lijst van Nederlandse organismen in zicht. Het kan ook het begin zijn van een portaal op internet waarmee betrouwbare soorten informatie ontsloten kan zijn. Vertegenwoordiger van de werkgroep Bijen (Apoidea) knotswespen (Sapygidae, 00022) Keverdoders (Tiphidae) is dhr. T.M.J. Peeters, Bachlaan 752, 50011 BR Tilburg, 013-45 60 116, E: theopeet@scikun.nl. Een vertegenwoordiging van werkgroep biotoopverbetering van de vier imkerorganisaties heeft met laatstgenoemde een gesprek gehad over zijn bijdrage voor de folder Natuurmonumenten en Staatsbos-beheer 'Eerste hulp voor wilde bijen' Bijenvriendelijk

beheer van Natuurgebieden. Hij adviseerde terughoudend met het plaatsen van bijenkasten in natuurgebieden te zijn daar de honingbijen concurreren om de nectar en wilde bijensoorten deze concurrentie niet aan zou kunnen. Gelukkig weten wij uit ervaring dat dit genuanceerder ligt en vertrouwen er op dat deze uitingen niet meer in folders terecht komen omdat wij nog steeds met de uitwerking van zijn uitspraken geconfronteerd worden.

• Op 17 februari in zaal Gieling in Groessen, de plaats waar rond 1950 de afdeling Liemers werd opgericht, mocht ik de gouden speld uitreiken aan de leden van het eerste uur die jaren actief zijn geweest voor de imkerbond, dhr. Th. Driessen en G. van Schriek. Ik vind het steeds een bijzondere gebeurtenis deze mensen deze zo verdiende onderscheiding van onze imkerbond te mogen uitreiken. Terecht werd in de vergadering opgemerkt dat deze mensen hebben bijgedragen aan het vermogen dat onze bond nu heeft opgebouwd.

Voorts waren er zilveren spelden voor de aanwezige leden dhr. Aries, A. Willemsen, W. Winkelhorst, H. Polman, R. Driessen, onze penningmeester A. Kok en mw. J. Vleeming-van de Sande met wie ik persoonlijk bij de biologisch dynamische bijenteeltleraar dhr. S. Fontein in 1973 een beginnerseursus deed in 1973. Ook was zij lid van de redactie van BIJEN namens onze imkerorganisatie. • De samenwerking met SSBI die resulteerde in een voorlopige bestuivingcommissie en de bestuivingcursussen van de afdeling Wehl, beginnen nu haar vruchten af te werpen.

Gecertificeerde imkers waren uitgenodigd voor een studiedag op 18 februari in de kantine van de Veiling Geldermalsen. De opkomst was groot en het doel om gecertificeerde imkers van actuele ontwikkelingen op de hoogte te houden is gelet op het programma zeker geslaagd te noemen. Na de openingswoorden van de voorzitter W. van Eldik belichte hij de veranderingen in de markt, productie en kwaliteitseisen en de hieraan voor de teler verbonden consequenties. Nieuwe appelfrassen die op de markt komen: Red punec Kanzi, Greenstar, Ruben Juami en Wellent. Bij de aardbeien Elisnore -R, Elsegadre-R, Arosa, Clery, Evie 2, Diamond (Duitsland) en Sonata. Door veranderde productiemethoden gaan opbrengsten omhoog. Door strenge controle en verbeterde koelingsmogelijkheden worden houdbaarheid en kwaliteit naar een door de afnemers gewenst hoog niveau gebracht. Dhr. R. Boer van de firma Koppert gaf in de aanvang van zijn lezing aan dat het bedrijf mede sterk kon groeien door de afnemende aantallen van goede kwaliteit bestuivingsvolken van imkers. Ook de vaak hobbymatige benadering van imkers die dan nog volken inzetten voor de bestuiving spelen de firma Koppert in de kaart. Toch is hij van mening, mede naar aanleiding van verricht onderzoek, dat inzet van beiden (honingbijen en hommels) tot betere bestuivingresultaten kunnen leiden. Hij schetste de natuurlijke ontwikkeling van de aardhommel met in april de koninginnen en na 5 à 6 weken de eerste nakomelingen. Bij opkweek van nestkasten/volkjes, een tripel van drie volkjes, van 300 tot 500 hommels is veel stuifmeel nodig die uit het buitenland, veelal Slowakije, wordt geïmporteerd. Desgevraagd werd geantwoord dat het stuifmeel op ziektes wordt gecontroleerd. Lege hommelkastjes zullen als regel geen resten stuifmeel meer bevatten. Leeg

verpakkingsmateriaal wordt desgevraagd ingenomen en vernietigd. UV bestendig plastic/folietunnels verstoren de oriëntatie van bijen en hommels. Veel (gezamenlijk) onderzoek naar de effectieve bestuivingperiode van de verschillende rassen is nog noodzakelijk.

De volgende spreker dhr. W. Rademaker met onderwerp 'plantenveredeling en nieuwe rassen' ging hier nog verder op in. De bevruchting kan ook door factoren buiten de bestuivende insecten worden verstoord. Het stuifmeel kan niet ontvankelijk zijn voor de stempel en/of onvoldoende doorgroeien naar de eikel of vruchtbeginsel. Bij selectie uit b.v. 100.000 zaailingen kan slechts n ras ontstaan, selectie is dus volgens de spreker naast vakmanschap voor een deel afhankelijk van de drie 'G's': geduld, geluk en geld. Op een nieuw ras kan een 25-jarig kwekersrecht worden verkregen.

Door DNA-plantenmodificatie kunnen eigenschappen worden toegevoegd met behulp van een hulpgen (bijvoorbeeld antibioticum-gen). In Nederland is een dergelijk onderzoek/uitvoeren van modificeren van planten met de nodige waarborgen omgeven. In Amerika gaat men verder dan Nederland of de ons omringende landen.

Dhr. H. Balkhoen, fruitconsulent, ging in op de veranderingen in de bestrijdingsmethoden van perenbladvlo, appelbloedluis en vruchtboomkanker. Surround, een biologisch product, zal bij de bestrijding van perenbladvlo in maart-april voor de bloei worden toegepast. Bij geïntegreerde gewasbescherming zullen oorwormen een belangrijke rol kunnen spelen.

Het bevorderen/beschermen van de leefomstandigheden van oorwormen zal in de toekomst meer aandacht krijgen. Het middel Calypso zal in toenemende mate worden toegepast tegen appelbloedluis in plaats van het niet voor bijen geschikte middel Admire.

Proeven met roofmijten hadden niet de gewenste resultaten daar de benodigde hoeveelheid groot is.

Kalkmelkbespuiting via de beregeningsinstallatie is in opmars tegen vruchtboomkanker.

Of dit een bijdrage is naar de 'belevingslandbouw' is nog de vraag. De SSBI organiseert een excursie op 22 april, zie www.ssbi.nl.

Tot slot nog een woord van dank aan de directie van de Fruitmasters en het kantinepersoneel, die voor locatie en inwendige mens zorgde.

In een volgende bijdrage zal ik u berichten over onze algemene ledenvergadering van 4 maart.

Op 17 januari 2006 overleed plotseling ons verenigingslid de heer

J. ERMERS

In de leeftijd van 74 jaar.

Jan was meer dan 65 jaar lid van onze vereniging en is bovendien bestuurslid geweest.

Bestuur en leden
ZLTO St. Ambrosius Mill

Op maandag 28 november jl. overleed op 80-jarige leeftijd ons gewaardeerd lid,

HENDRIK-JAN HAANEPEN

Jan was een markante man, met een grote liefde voor het houden van bijen en het vlechten van de alom bekende korven 'bisschopsmutsen en zwanenhalskorven'.

Op vele braderieën in binnen- en buitenland liet hij, in samenwerking met zijn vrouw Riek, getooid in de alom bekende Twentsche klederdracht, zijn vlechtkunsten zien. Geïnteresseerde bezoeker(s) die vroegen hoe je de binnenkorven waterdicht maakte, kregen steevast te horen 'met gras dat een koe reeds gegeten heeft'. Niet goed begrijpend wat het antwoord was, had het publiek hier vrede mee.

Jan heeft ±50 jaar bijen gehouden. In de beginjaren samen met de heer Proost. Soms hadden ze wel honderd volken. Na jaren werd dit aantal drastisch verminderd toen vooral de koolzaadvelden en het moerasandijvieariaal verminderde. Nadien hield hij zo'n acht volken en genoot er met volle teugen van.

Jan maakte een twintigtal jaren deel uit van het bestuur van de subvereniging 'Reggedal' en was daarbij vijftien jaar depothouder.

Naast al deze werkzaamheden vond hij nog tijd om stro/vlechtcurssussen te geven om zo zijn kunsten aan een breder publiek te onderwijzen.

In BIJEN 14(1): 15 (2005) staat een reportage over hem.

Door het overlijden van deze bijzondere imker en vlecht-kunstenaar, is weer een stukje kunsthistorie verdwenen en missen we een man die veel voor onze imkerij en vooral voor 'Reggedal' heeft betekend. Jan heeft onze verenigingen en de imkerij in binnen- en buitenland een goede dienst bewezen.

Wij wensen Riek, Hans, Harriette – kleinkinderen en verdere familieleden sterkte toe om dit verlies een plaats te kunnen geven.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Reggedal/Diepenheim

Op 21 januari 2006 is plotseling overleden ons gewaardeerde collega-imker

LIPPE KLEINHUIS

In de leeftijd van 74 jaar.

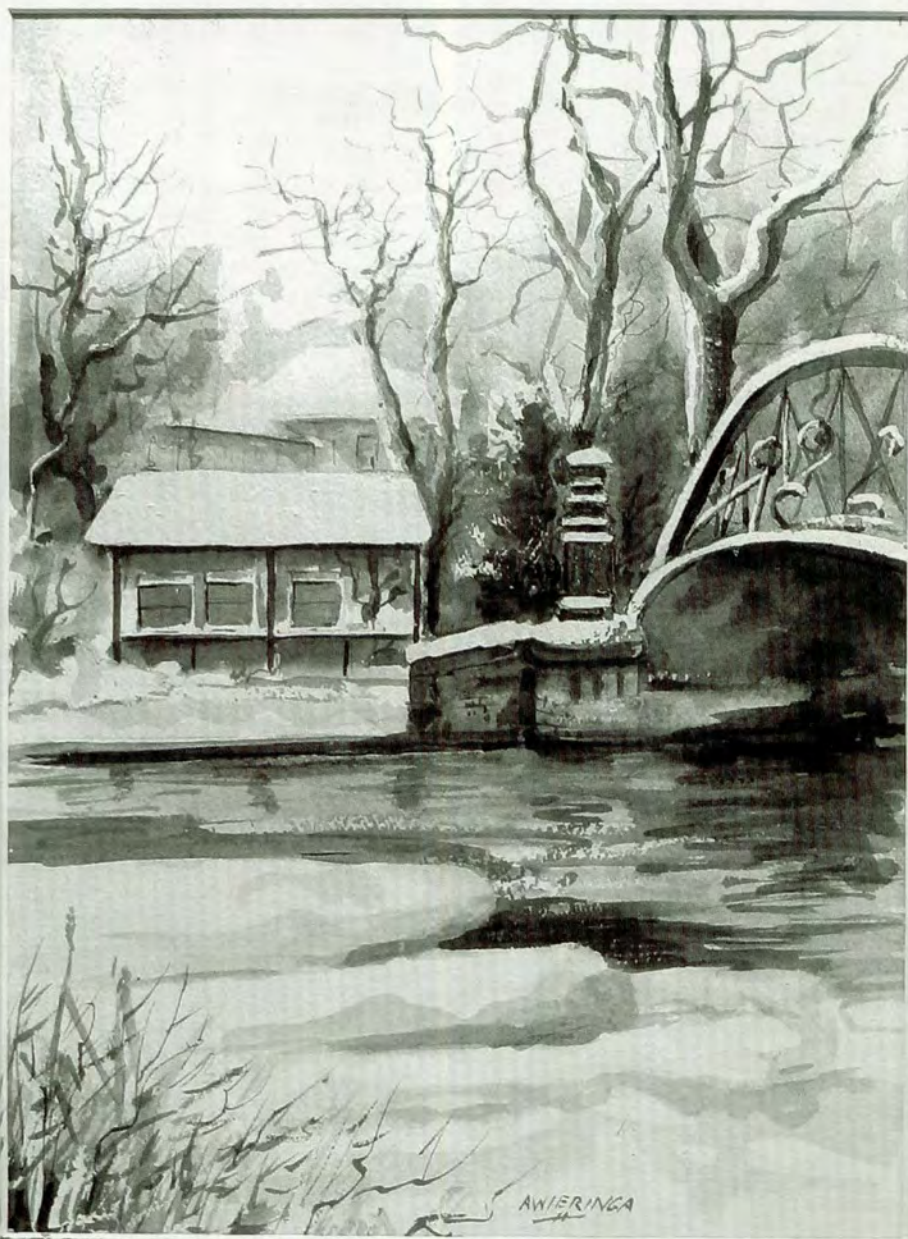
Ondanks zijn afnemende gezondheid heeft Lippe steeds de moed en de kracht kunnen vinden om met ons door te gaan met zijn mooie boeiende hobby.

Wij zullen hem missen, vooral zijn humor en spitsvondige opmerkingen en zullen hem herinneren als een fijne collega.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe bij het verwerken van dit verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging De Wouden

Bijenstand Hortus Botanicus geschilderd door Albertus Wieringa.

Wij willen op deze manier alle imkers bedanken voor de hartverwarmende blikken van medeleven na de plotselinge dood van Henk Klok. Henk's bijenvolken in de Amsterdamse Hortus Botanicus zullen hun jaarlijkse cyclus hernemen. Wij voelen ons hierdoor gesterkt.

Familie Grande-Klok